

LUNDS
UNIVERSITET

Historieläroböcker i ett heteronormativt samhälle

En kvalitativ innehållsanalys av tre svenska historieläroböcker

Ebba Tingelholm

Avdelningen för mänskliga rättigheter
Historiska institutionen
Kurskod: MRSK61
Termin: Höstterminen 2017
Handledare: Lina Sturfelt
Omfång: 15531 ord

Abstract

Syftet med denna uppsats är att undersöka förekomsten av heteronormativitet i tre svenska historieläroböcker. Denna undersökning ska även bidra till en förståelse av heteronormativitet i den svenska skolan och ge ett perspektiv på vilkas historia som uppmärksammas i historieundervisning. Detta syfte uppnås genom att besvara följande frågeställningar: Hur förekommande är heteronormativiteten i de tre svenska historieböckernas skildring av sexualitet och familj? Hur kommer denna heteronormativitet till uttryck? Primärmaterialet består av avsnitt från tre läroböcker för gymnasiekursen historia 1b: *Perspektiv på historien 1b*, *Alla tiders historia 1b*, samt *Historia 1b: den lilla människan och de stora sammanhangen*. Dessa undersöks med hjälp av Chad Nelsons och Robert H. Woods Jrs tillvägagångsmall för kvalitativ innehållsanalys för att söka efter heteronormativitet i form av dikotomisering, assimilering, osynlighetsgörande, hierarkisering, stereotypisering, samt patologisering. Tolkningen av heteronormativitet är baserad på Fanny Ambjörnssons och Tiina Rosenbergs definitioner av queerteori, vilket är uppsatsens teoretiska perspektiv. Heteronormativitet kan förekomma på flera olika sätt i samhället. Ett exempel på hur det kan synas är genom att icke-heterosexuella inte har samma juridiska rättigheter som heterosexuella, ett annat exempel är att människor har en negativ attityd till icke-heterosexuella. Uppsatsens resultat visar att heteronormativitet förekommer i historieläroböckerna men hur den visar sig skiljer sig mellan böckerna. Dessutom är heteronormativitet inte lika vanligt i alla tre historieläroböckerna. Heteronormativitet är särskilt förekommande i form av osynlighetsgörande, assimilering och hierarkisering.

Nyckelord: heteronormativitet, historieundervisning, läroböcker, queerteori, innehållsanalys, Sverige, post 2011

Abstract

The aim of this essay is to study the presence of heteronormativity in three Swedish history textbooks. This study shall contribute towards an understanding of heteronormativity in Swedish schools and give insight into who the study of history prioritises. The aim will be fulfilled by answering the following questions: to what extent is heteronormativity present within the three history textbooks' depiction of sexuality and family? How is this heteronormativity expressed? The primary sources consist of sections from three history textbooks for the course history 1b, a course at the Swedish gymnasiums: *Perspektiv på historien 1b*, *Alla tiders historia 1b*, and *Historia 1b: den lilla människan och de stora sammanhangen*. Chad Nelson's and Robert H. Woods Jr's template for qualitative content analysis shall be used to search for heteronormativity in the form of dichotomization, assimilation, absence, hierarchization, stereotypes, and pathologization. The interpretation of heteronormativity is based on Fanny Ambjörnsson's and Tiina Rosenberg's definitions of queer theory, which is this essay's theoretical perspective. Heteronormativity can be present within society through different means. An example would be heterosexuals having certain rights that non-heterosexuals lack. Another would be an overall negative attitude towards non-heterosexuals. The result of this study will show that heteronormativity is present in the history textbooks. The ways it is displayed, however, differs between the books and it is also not as common in all three books. Heteronormativity is particularly present in the forms of absence, hierarchization, and assimilation.

Keywords: heteronormativity, history education, textbooks, queer theory, content analysis, Sweden, post 2011

Innehåll

1	Inledning	1
1.1	Problemformulering, syfte och frågeställningar.....	3
1.2	Material och avgränsningar.....	4
1.2.1	Primärmaterial.....	5
1.2.2	Sekundärmaterial.....	7
1.2.3	Källkritik.....	7
2	Teori och metod	9
2.1	Teori.....	9
2.2	Metod.....	14
2.2.1	Kvalitativ innehållsanalys.....	14
2.2.2	Uppsatsens tillvägagångssätt.....	16
3	Litteraturoversikt och tidigare forskning	20
3.1	Heteronormativitet i svenska skolor.....	20
3.2	Historieundervisning och normer.....	23
4	Undersökning och analys av läroböckerna	28
4.1	Perspektiv på historien 1b.....	28
4.2	Alla tiders historia 1b.....	32
4.3	Historia 1b: den lilla människan och de stora sammanhangen.....	36
5	Diskussion och sammanfattning	42
5.1	Diskussion.....	42
5.2	Sammanfattning.....	46
	Referenser	48

1 Inledning

När homosexualitet sågs som en sjukdom i Sverige fick elever läsa om hur homosexuella vuxna män förförde unga pojkar och betalade dem för sex. De homosexuella var en fara för unga. Detta fick eleverna i svenska skolor lära sig 1956 under den obligatoriska sexualundervisningen.¹ Mycket har hänt sen dess, icke-heterosexuellas roll har förändrats både juridiskt och i läroböcker.

För hundra år sedan var homosexualitet och homosexuella handlingar straffbara i Sverige. 1934 slutade homosexuella handlingar att vara straffbart men det var fortfarande olagligt fram tills 1944 då homosexualitet istället kom att betraktas som en sjukdom. Det var först 1979 som det inte längre sågs som ett sjukdomstillstånd.² I dagens Sverige är inte icke-heterosexuella längre diskriminerade i lagen. Nu får samkönade par lov att både gifta sig och att adoptera.³

Det har alltså skett en stor förändring: homosexualitet är inte längre straffbart och icke-heterosexuella skyddas nu istället av lagen. Detta betyder dock inte att heterosexualitet inte längre ses som "det normala" och att andra sexualiteter slutat ses som avvikande i samhället. Trots att svensk lag behandlar sexualiteter lika betyder inte det att samhället gör det.

Enligt Brottsförebyggande Rådet anmäldes 600 hatbrott där motivet var offrets sexuella läggning år 2015, av dessa anmälda brott hade ungefär 580 ett homofobiskt motiv.⁴ Socialstyrelsen gav ut en rapport om psykisk ohälsa bland personer i samkönade äktenskap 2014 och enligt denna rapport är psykisk ohälsa vanligare hos personer i samkönade äktenskap än i olikkönade äktenskap, samtidigt som det även finns en ökad

¹ Centerwall, Erik, "'Jag vill vara den jag är' – från tystnad till deltagande" i *Tyst i klassen?: om lärarens arbete kring sexuell läggning*, Thomas Östlund (red.), [Myndigheten för skolutveckling], Stockholm, 2006, s. 34.

² Östlund, Thomas (red.), *Tyst i klassen?: om lärarens arbete kring sexuell läggning*, [Myndigheten för skolutveckling], Stockholm, 2006, s. 97.

³ Ambjörnsson, Fanny, *Vad är queer?*, 2. utg., Natur & kultur, Stockholm, 2016, s. 55.

⁴ Axell, Sofia & Westerberg, Sara, *Hatbrott 2015: statistik över polisanmälningar med identifierade hatbrottsmotiv och självrapporterad utsatthet för hatbrott*, Brottsförebyggande rådet (BRÅ), Stockholm, 2016, s. 104.

risk för självmord.⁵ Trots den juridiska jämlikheten drabbas alltså icke-heterosexuella fortfarande av fördomar som kan leda till våld eller psykisk ohälsa.

Bögskämt används fortfarande i klassrum för att skapa en trivsamt och trevligt samtalsklimat där eleverna kan skratta med varandra. Detta utan att lärare reagerar.⁶ När elever och lärare pratar finns det ibland ett automatiskt antagande om att alla närvarande är heterosexuella och att dessa typer av skämt därför är okej eftersom ingen där kan ta åt sig.⁷ Uppfattningen om att alla sexualiteter som inte är heterosexualitet är avvikande finns därför fortfarande kvar. Det är fortfarande så att heterosexualitet ses som det normala, vilket kommer med ett antagande om att alla är heterosexuella.

Denna behandling av icke-heterosexuella kan kopplas till vad som brukar kallas för heteronormativitet. Detta innebär en hierarki av sexuella läggningar i samhället där heterosexualitet står överst. Heteronormativiteten kan leda till konsekvenser som att icke-heterosexuella ses som mindre värda i samhället, men även mindre tydliga konsekvenser såsom ett antagande om att alla närvarande är heterosexuella.

Heteronormativitet är någonting som är ständigt närvarande i samhället utan att vi alltid är medvetna om det. I denna uppsats vill jag fokusera på dess förekomst i historieläroböcker. Sexualitet är ett förslag på perspektiv som bör tas upp i historieundervisningen, och därmed i historieböckerna. I den nuvarande läroplanen för kursen historia 1b ingår nämligen att undervisningen ska behandla följande centrala innehåll:

Historiskt källmaterial som speglar människors roll i politiska konflikter, kulturella förändringar eller kvinnors och mäns försök att förändra sin egen eller andras situation. Olika perspektiv utifrån till exempel social bakgrund, etnicitet, generation, kön och sexualitet.⁸

⁵ Socialstyrelsen, *Psykisk ohälsa bland personer i samkönade äktenskap*, Stockholm, 2016, s. 15

⁶ Simonsson, Angelica, *Sexualitet i klassrummet: språkundervisning, elevsubjektivitet och heteronormativitet*, Acta Universitatis Gothoburgensis, Diss. Göteborgs universitet, Göteborg, 2017, s. 102-103.

⁷ *Ibid.*, s. 98-99.

⁸ Skolverket, *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*, Edita, Västerås, 2011, s. 73.

I Skolverkets läroplan menar de att skolans värdegrund bygger på att förmedla respekt för de mänskliga rättigheterna och demokratiska värderingar.⁹ Skolans mål är alltså att förmedla de mänskliga rättigheterna och skolan har en viktig roll i elevernas förståelse av samhället och de mänskliga rättigheterna. Historia är dessutom ett ämne som anses bidra till vår identitetsbildning och till vår ideologiska, moraliska och politiska orientering i samhället.¹⁰ Just därför är det intressant att se hur historieläroböcker i Sverige diskuterar ämnet sexualitet och om detta sker på ett heteronormativt vis.

1.1 Problemformulering, syfte och frågeställningar

Läroplanen för historia 1b visar att historieundervisningen ska ge elever kunskap om människors roller och situation i samhället utifrån olika perspektiv. En av dessa möjliga perspektiv är sexualitet. I denna uppsats ska jag undersöka om och på vilka vis heteronormativitet förekommer i svenska historieläroböcker.

Inledningen visar att mycket har hänt angående icke-heterosexuellas rättigheter i Sverige de senaste hundra åren men det finns fortfarande en heteronorm. Samtidigt så påverkar strukturer och normer i samhället vad som sägs i läroböckerna. När homosexualitet sågs som en sjukdom så framställdes det även som en sjukdom i de dåvarande läroböckerna. Detta gör att jag vill undersöka hur heteronormativiteten som finns i samhället syns i dagens svenska historieläroböcker. Skolverkets läroplan för historia 1b poängterar att eleverna ska lära sig om olika perspektiv på världen och ett av dessa perspektiv är sexualitet. Därför vill jag undersöka om och hur heteronormativiteten förekommer när ämnena sexualitet och familj diskuteras i historieböckerna. Jag kommer att fokusera på hur dessa ämnen diskuteras när läroböckerna tar upp sexualitet och familj, särskilt i deras berättelse av de senaste 200 åren.

Mitt syfte med denna uppsats är att svara på om och på vilka vis heteronormativitet förekommer i svenska historieläroböcker. Det vidare syftet är särskilt att bidra till en förståelse av hur heteronormativitet kan visa sig i svenska skolor och i historieundervisning. Mycket av undervisningen i skolan kretsar kring majoritetens

⁹ Skolverket, 2011, s. 6.

¹⁰ Karlsson, Klas-Göran, "Historiedidaktik: begrepp, teori och analys", i *Historien är nu*, Karlsson, Klas-Göran & Zander, Ulf (red.), 2 uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009, s. 31.

perspektiv och denna uppsats ska vara ett bidrag till forskningsfältet angående vilken och vems historia som uppmärksammas i svenska historieläroböcker.

Frågeställningarna som ska besvaras är följande: Hur förekommande är heteronormativiteten i de tre svenska historieböckernas skildring av sexualitet och familj? Hur kommer denna heteronormativitet till uttryck?

Mitt fokus kommer särskilt ligga på att besvara den andra frågan, detta då jag inte vill undersöka den exakta graden av heteronormativitet. Den exakta graden av heteronormativitet är nämligen svår att bedöma eftersom det handlar om tolkning. Däremot vill jag undersöka om den faktiskt förekommer och hur vanlig den är.

1.2 Material och avgränsningar

Uppsatsen kommer att bygga på utvalda delar ur tre historieläroböcker, dessa läroböcker är för ämnet historia 1b. Jag kommer att gå närmare in på dessa läroböcker i nästa avsnitt, då jag presenterar mitt primärmaterial och berättar mer om vilka exakta delar som kommer ingå i min undersökning.

Historia 1b är en kurs som läses av alla elever som går de högskoleförberedande gymnasieprogrammen i Sverige, förutom de som går teknikprogrammet. Mitt val av vilken kurs vars läroböcker jag kommer fokusera på var inte självklart men jag visste att jag ville undersöka historieämnet då sexuell läggning faktiskt tas upp i läroplanen. Detta gav mig två val: historia 1b och historia 1a1, den senare kursen läses av alla elever på yrkesförberedande gymnasieprogram. Efter att ha sökt igenom några möjliga läroböcker blev det dock tydligt att få läroböcker för historia 1a1 faktiskt hade ett avsnitt om sexualitet eller familjen. Av de läroböcker för historia 1a1 som jag kollade på så var det bara en som tog upp ämnet¹¹, medan övriga inte gjorde det.¹² Utifrån detta bestämde jag mig för att fokusera på historia 1b då det skulle ge mig mest material att undersöka.

¹¹ Sandberg, Robert, *Epos: historia. 1a1*, 1. uppl., Liber, Stockholm, 2011.

¹² Jansson, Ulf & Serra, Antonio, *Den moderna tidens historia*, 1. uppl., Liber, Stockholm, 2012.

Larsson, Olle, *Möt historien: 50 p*, 1. uppl., Gleerups utbildning, Malmö, 2014.

Roslund, Mats, Nilzon, Madeleine & Öberg, Ingemar, *Mittpunkt historia. 1 : 50 p*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2014.

Elm, Sten & Thulin, Birgitta, *Historia 1a*, 3. uppl., Interskol, Limhamn, 2011.

Öhman, Christer, *Historia. 1a 1, för gymnasiet*, 1. uppl., Natur & kultur, Stockholm, 2011.

Jag har valt att fokusera på vissa områden i historien och därmed i historieläroböckerna, snarare än att undersöka hela boken. Detta då jag under detta arbete inte har tid och möjlighet att tolka hela böckerna. Det område jag fokuserar på är sexualitet och familj de senaste 200 åren. Jag har alltså valt ut kapitel och avsnitt i böckerna som diskuterar detta område. Mycket av materialet kommer att vara avgränsat till att handla om familjen och sexualitet i en svensk kontext. Att till viss mån avgränsa mig till Sverige var inte ett förbestämt val, utan det är en konsekvens av att böckerna har avgränsat sig till det. Vad jag vill är alltså att undersöka den möjliga förekomsten av heteronormen när böckerna faktiskt diskuterar sexualitet och familj.

De läroböcker jag kommer undersöka har valts ut då de tog upp det området som jag vill undersöka i denna uppsats. Jag hade till en början en tanke om att min undersökning skulle innefatta en bok från varje stort läromedelsbokförlag men det visade sig att det inte var möjligt då sexualitet är ett ämne som tas upp i få böcker. De läroböckerna som ingår har alltså valts för att det ger mig ett material som jag kan använda.

För att hitta relevanta avsnitt i läroböckerna har jag främst använt mig av två steg. Jag har sökt igenom böckernas innehållsförteckningar med målet att hitta rubriker som refererar till sexualitet och familj. Efter det har jag gått vidare med att söka efter ord som "sexualitet", "homosexualitet", "heterosexualitet" och "familj" i läroböckernas register. Om detta lett till att jag finner ett avsnitt eller liknande som handlar om sexualitet och familj under de senaste 200 åren så har dessa avsnitt inkluderats i min undersökning. Jag har alltså valt att inte inkludera enskilda meningar där till exempel familjeförhållanden tas upp i ett kapitel som i övrigt är irrelevant för min undersökning, utan jag kommer fokusera på längre avsnitt.

Jag har även avgränsat mig till att endast undersöka aktuella läroböcker. Därför har jag valt att endast inkludera böcker som publicerats 2011 eller senare, då den aktuella gymnasieläroplanen är från 2011.

1.2.1 Primärmaterial

Mitt primärmaterial består av tre läroböcker för historia 1b. Dessa är *Perspektiv på historien 1b*, *Alla tiders historia 1b*, samt *Historia 1b: den lilla människan och de stora sammanhangen*.

Perspektiv på historien 1b är skriven av Hans Nyström, Lars Nyström, Örjan Nyström och Erik Hallberg. Läroboken publicerades 2016 och är den andra upplagan. Tidigare versioner av läroboken har funnits till tidigare historiekurser.

I denna bok kommer jag undersöka en faktaruta med titeln "Bli med barn?" Denna faktaruta rymmer en sida och handlar om sexualitet och preventivmedel i 1900-talets Sverige. Det tillhör kapitlet "Från krig till krig" där de har ett underkapitel som handlar om Sverige under mellankrigstiden.

I slutet av alla kapitel finns övningar och frågor som eleverna kan använda sig av för att analysera kapitlet. Dessa övningar täcker olika teman och en av dessa övningar finns under kapitlet "Efterkrigstiden" och handlar om sexuell frigörelse. Eleverna får läsa ett brev som skrevs av en svensk kvinna som handlar om preventivmedel och detta följs av frågor till eleverna. Även denna övning kommer att ingå i undersökningen.

Den andra läroboken är *Alla tiders historia 1b* som är skriven av Hans Almgren, Börje Bergström och Arne Löwgren. I denna uppsats undersöks den första upplagan från 2011. Tidigare versioner av boken har publicerats men detta är den första till kursen historia 1b.

Det i denna lärobok som är relevant för min undersökning är avsnittet "Kärnfamiljen allt mer historisk" som finns under huvudkapitlet "Den svenska välfärdsstaten". Detta kapitel handlar om Sverige efter andra världskriget och det avsnitt som jag undersöker innefattar två sidor där de diskuterar hur familjen förändrats.

Den sista läroboken är *Historia 1b: Den lilla människan och de stora sammanhangen*, skriven av Sture Långström, Weronica Ader, Ingvar Ededal och Susanna Hedenborg. Denna lärobok publicerades 2012 och är den första upplagan.

Denna lärobok ger mig mest material att undersöka då den har ett kapitel på femton sidor som är tillägnat just familjen och sexualitet, "Kärlekens och familjens historia". Kapitlet fokuserar främst på Sverige under de senaste 200 åren men även längre bak än så.

Inför uppsatsen sökte jag igenom flera historieläroböcker för kursen 1b, men som inte hade några avsnitt som var relevant för undersökningen och därför inte togs med. Dessa var *Historia 1b: Historiens landskap – kungar och karnevaler* skriven av Anna

Alm och Martin Alm¹³, *Epok: historia 1b* skriven av Sten Elm och Birgitta Thulin¹⁴, samt *Möt historien 1b* av Olle Larsson.¹⁵

1.2.2 Sekundärmaterial

Mitt sekundärmaterial kommer att presenteras närmare i andra delar av uppsatsen. I teorikapitlet kommer jag presentera de böcker som jag använder mig av för att definiera queerteori och heteronormativitet. I metodkapitlet kommer jag presentera material som hjälper mig förstå hur jag ska tolka mitt primärmaterial. Övrigt sekundärmaterial kommer presenteras som tidigare forskning, då allt det är relevant för att förstå forskningsfältet som denna uppsats befinner sig i.

1.2.3 Källkritik

Jag får vara försiktig med att dra alltför generaliserande slutsatser utifrån min undersökning då jag endast undersöker tre läroböcker och ganska få sidor. Mitt resultat kan därför inte svara på hur närvarande heteronormer är i historieläroböcker överlag, då det bara är en liten mängd av läroböckerna som undersöks. Det kan inte heller svara på hur heteronormer förekommer i historieundervisning överlag då undervisning har fler beståndsdelar än bara läroböcker. Detta betyder inte att resultatet är ointressant, då det faktiskt kommer svara på hur – och om – heteronormen är synlig i dessa tre böcker. Detta kan i sin tur ge en möjlig hänvisning om hur heteronormativiteten framkommer i undervisning och läroböcker, men det är viktigt att då ta hänsyn till ytterligare forskning.

Jag kommer inte att analysera hela avsnitten som ingår i min undersökning. Istället kommer jag att skapa vissa enheter som jag ska sortera in i olika kategorier. Jag kommer förklara denna process närmare i mitt metodavsnitt. Detta kan skapa en osäkerhet kring hur representativt mitt resultat är för boken, då jag endast undersöker vissa enheter. På grund av detta har jag varit noggrann med att välja ut enheter som är kopplade till

¹³ Alm, Anna & Alm, Martin, *Historia. 1B, Historiens landskap: kungar och karnevaler*, NA, Lund, 2014.

¹⁴ Elm, Sten & Thulin, Birgitta, *Epok: historia. 1b, 2. uppl.*, Interskol, Limhamn, 2011.

¹⁵ Larsson, Olle, *Möt historien. 1b, 1. uppl.*, Gleerups, Malmö, 2016.

uppsatsens syfte, nämligen att svara om och hur heteronormen förekommer när läroböckerna diskuterar sexualitet och familj. Mina enheter är därför baserade på utdrag där texterna tydligt är kopplade sexualitet eller familj. Jag har varit noggrann med att inkludera delar av texter oavsett om den tydligt visar på heteronormativitet eller inte, för att få ett resultat som faktiskt är representativ för läroböckerna. Jag har alltså inte endast valt ut delar av texten där heteronormativitet förekommer.

2 Teori och metod

I detta arbete kommer jag att använda mig av queerteori med fokus på heteronormativitet och en kvalitativ innehållsanalys för att kunna tolka materialet. Jag kommer först att presentera min teori och därefter min metod.

2.1 Teori

Den teoretiska delen av denna uppsats kommer grunda sig i queerteori. Jag har valt att använda mig av queerteori då just heteronormativitet är en betydande del av teorin och det är denna del som jag kommer använda mig av. Queeteorin som jag använder mig av grundar sig i Fanny Ambjörnssons och Tiina Rosenbergs definitioner av teorin. Jag kommer först förklara mitt val av teori närmare, för att sedan ge en beskrivning av queerteori och heteronormativitet, och därefter avsluta med en sammanfattning av de mest relevanta delarna för min uppsats.

Mitt val av teori grundar sig i dess relevans och användbarhet för uppsatsämnet. Då jag vill undersöka hur historieböckerna faktiskt diskuterar ämnet som sexualitet blev queerteori ett självklart val, på grund av fokuset på heteronormativitet i teorin.

Fanny Ambjörnsson menar att det inte finns någon tydlig enad definition av queerteori, då det är ett relativt nytt begrepp. Queerteori är inte heller ett institutionaliserat ämne i Sverige, utan det används tillsammans med andra forskningsområden. Detta gör det till en teori utan en bestämd definition, som dessutom kan användas på flera vis. På grund av detta anser hon att hennes definition av queerteori inte ska ses som den rätta definitionen, utan som en möjlig definition.¹⁶ Detta fick mig att besluta mig för att använda mig av både Ambjörnssons och Rosenbergs definitioner för att få en bättre förståelse av queerteori.

Anledningen till att jag valt just dessa personer är då de båda är betydelsefulla forskare inom queerteori i Sverige som har publicerat böcker där de diskuterar queerteori.

¹⁶ Ambjörnsson, 2016, s. 43.

Då det inte finns en tydlig definition av queerteori så vill jag använda mig av forskare som delvis utgår från en svensk kontext i sin definition. Detta beslut är grundat på att synen på sexualitet och homosexuellas rättigheter skiljer sig åt mellan olika länder, vilket jag menar kan påverka vad någon fokuserar på i sin definition av queerteori. Eftersom läroböckerna jag undersöker är skrivna i en svensk kontext vill jag även använda mig av en teori som är skriven i en svensk kontext.

Queerteori kan beskrivas som ett kritiskt perspektiv på sexualitet.¹⁷ Inom queerteori finns olika teman och Ambjörnsson har delat in queerteori i följande teman: heteronormativitet, sexualitet, genus och trans.¹⁸ I denna uppsats kommer jag att använda mig av temat heteronormativitet, så det är även den delen av teorin jag kommer fokusera på. Innan jag går närmre in på detta kommer jag dock ge en bakgrund till queerteori.

Queerteori växte inom akademien på 1990-talet, då forskare började intressera sig mer av hur sexuella normer uppstår och förändras. Den tidigare forskningen om sexualitet hade mestadels fokuserat på att undersöka de ”avvikande” icke-heterosexuella och analysera deras vanor och beteende. Nu ville forskare istället fokusera på sexualitet i koppling till samhället och makt. Queerteori växte först fram i USA med grund i homosexualitetsforskning och feministisk forskning, och började diskuteras i Sverige först under andra hälften av 1990-talet.¹⁹ Rosenberg nämner att utvecklingen av queerstudier ser olika ut i olika länder, då queerteorin inte blev en del i akademien i alla länder samtidigt. Exemplet hon ger är att den första boken om queerteori på franska gavs ut först 2001.²⁰

Ambjörnsson menar att queerteori är grundat i poststrukturalism och att det postkulturalistiska tänkandet måste förstås för att kunna förstå queerteori. Detta innebär avsaknaden av en objektiv och universell sanning, eftersom allt skapas i relation till omvärlden. Ett exempel på detta är att egenskaper som ses som kvinnliga (omsorg, mjukhet, förfining) inte finns naturligt hos kvinnor utan skapas av kulturella, ekonomiska och historiska omständigheter.²¹ Rosenberg bygger vidare på detta och menar att en central del av queerteori är att sexualiteter ses som socialt, historiskt och geografiskt skapade. Med detta menas att det inte finns en ”ursprungssexualitet” eller naturlig ”ideal-

¹⁷ Ambjörnsson, 2016, s. 35.

¹⁸ Ibid., s. 43-44.

¹⁹ Ibid., s. 33-36.

²⁰ Rosenberg, Tiina, *Queerfeministisk agenda*, Atlas, Stockholm, 2002, s. 64.

²¹ Ambjörnsson, 2016, s. 37-38.

sexualitet” men att heterosexualiteten dominerar i samhället.²² Trots att sexualitet ses som socialt konstruerat så är de fortfarande verkliga och viktiga i det politiska och sociala samhället.²³

Heteronormativitet är den mest centrala och användbara delen inom queerteori enligt Rosenberg. Med norm menas ett ideal som ofta tas för given i samhället och blir därför någonting som inte alltid är uppenbart men som blir tydligt när någon bryter mot idealet. Normativitet syftar på det maktsystem som gör dessa normer möjliga, gällande heteronormativitet brukar detta kopplas till institutioner, relationer, strukturer och handlingar. Dessa normer behöver inte upprätthållas av en förtryckande regim utan kan vara en konsekvens av människors vardagliga handlingar.²⁴ Heterosexualitet kan tas för given i samhället då den ses som naturlig, medan andra sexualiteter bryter mot denna norm.²⁵ Ambjörnsson framhåller även hon betydelsen av kritiken av heteronormativitet som en betydande del. Hon menar att queerforskarens mål är att problematisera denna norm och heterosexualitetens roll i samhället. Detta med frågor om hur dessa normer skapas, hur de upprätthålls, var de kommer ifrån samt vilka konsekvenser dessa normer får.²⁶

Heteronormativitet innebär ett antagande om att heterosexualitet är det naturliga och att alla är heterosexuella. Det som inte överensstämmer med den heterosexuella normen blir avvikande och fel. Detta avvikande beteende kan få flera typer av bestraffningar. Detta kan vara konkreta bestraffningar som fängelsestraff och våld men även bestraffningar som marginalisering, stereotypisering, osynliggörande, kulturell dominans och homofobi.²⁷ Ambjörnsson förklarar detta som en hierarki där heterosexualitet ses som bäst. I Sverige finns det många som menar att denna hierarki inte finns längre. Ambjörnsson menar att detta är delvis sant då icke-heterosexuella inte längre diskrimineras i svensk lag och har möjlighet att både gifta sig och att adoptera. Däremot finns normen utanför lagstiftningen. Exempel på detta är våld som drabbar icke-heterosexuella på grund av deras sexualitet, eller bemötandet människor kan få vid vissa tillfällen när de berättar att de inte är heterosexuella.²⁸

²² Rosenberg, 2002, s. 63.

²³ Ibid., s. 100.

²⁴ Ibid., s. 100-101.

²⁵ Ibid, s. 87.

²⁶ Ambjörnsson, 2016, s. 48.

²⁷ Rosenberg, 2002, s. 100-101.

²⁸ Ambjörnsson, 2016, s. 55-56.

Heteronormativitet innebär alltså ett antagande om att heterosexualitet är det vanliga och förväntade, medan andra sexualiteter ses som avvikande då de bryter mot normen. Det är detta som jag kommer bygga min uppsats på, då jag kommer undersöka om denna norm finns i historieläroböckerna. Därför ska jag nu beskriva hur Ambjörnsson och Rosenberg menar att heteronormen kan visa sig. Det är dessa olika tecken på heteronormativitet som kommer vara mest centrala i min analys av historieläroböckerna

Rosenberg lyfter skapandet av en ”vi och de”-dikotomi som en betydande del av heteronormativiteten. Denna dikotomi betonar skillnader mellan grupperna heterosexuella och icke-heterosexuella samtidigt som den inte tar hänsyn till likheter som finns. De icke-heterosexuella blir de avvikande medan heterosexualitet är naturligt och vanligt. ”Vi” är alltså heterosexuella, medan ”de” är homosexuella. Heteronormativiteten blir då exkluderande då icke-heterosexuella blir ”de”.²⁹ Även Ambjörnsson pratar om en uppdelning men fokuserar på uppdelningen mellan hetero och homo. Denna uppdelning innebär att de som inte identifierar sig som något av dessa kan kännas sig osynliggjorda, detta stämmer även in på de som inte överensstämmer med stereotypen om hur en heterosexuell eller homosexuell person ska vara.³⁰

Dikotomin leder också till en hierarki då en grupp får privilegier som de andra inte har. Det skapas nämligen en klyfta mellan grupperna.³¹ Ambjörnsson utvecklar innebörden av hierarkin och menar att det ses som lite finare och naturligt att leva ett heterosexuellt liv. Även om icke-heterosexuella har fått det bättre i Sverige och har samma juridiska rättigheter som heterosexuella så väcks reaktioner när någon till exempel är homosexuell, reaktioner som inte förekommer när någon är heterosexuell. Hierarkin i form av att heterosexualitet ses som lite mer naturligt och bättre finns alltså kvar även i Sverige.³²

Ytterligare en konsekvens av heteronormativitet är en idé om assimilering, alltså att de som inte passar in i heteronormen ska försöka passa in i normerna genom att ha samma värderingar, beteende och önskemål som den dominerande gruppen. Det är först då som de kan räknas in som ”vi” istället för ”de”.³³ Det finns de som menar att samkönade par får ta plats om de följer normen om tvåsamhet och att denna norm hör till heteronormen.

²⁹ Rosenberg, 2002, s. 102.

³⁰ Ambjörnsson, 2016, s. 54-55.

³¹ Rosenberg, 2002, s. 102.

³² Ambjörnsson, 2016, s. 55-56.

³³ Rosenberg, 2002, s. 102-103.

Poängen här är alltså att icke-heterosexuella inkluderas så länge som de assimileras till idéer som är en del av heteronormen.³⁴

Osynlighetsgörande är en punkt som bygger på att icke-heterosexuella kan bli accepterade om de följer heteronormen. Då de heterosexuella står överst i hierarkin har de möjlighet att osynliggöra icke-heterosexuella, enligt Rosenberg. Detta genom att inte tala om dem, det kan skapas en slags tyst överenskommelse om att det avvikande inte ska diskuteras.³⁵ Ambjörnsson refererar till Rosenbergs tankar om detta och förklarar det med att icke-heterosexuella endast blir erkända på de heteronormativitetens villkor, ”Ni får vara med om ni inte syns eller hörs eller driver er egen agenda”.³⁶ Icke-heterosexualitet är något som lätt kan ignoreras eller bortses från, då sexualitet inte syns utanpå. Det är därför lätt att osynliggöra.³⁷

Ytterligare ett sätt att framställa andra sexualiteter än heterosexualitet som avvikande är genom att skapa stereotyper byggda på egenskaper som ses som negativa. Ett exempel på detta är lesbiska som ensamma och olyckliga eller manshatande och rabiata. Det blir ett verktyg för att skilja på ”de avvikande” och ”de normala”.³⁸

Slutligen så nämner Ambjörnsson även patologisering som ett sätt som heteronormativitet kan visa sig genom.³⁹ Ambjörnsson går inte närmare in på innebörden av patologisering men menar ändå att det är en del av heteronormativitet. Detta innebär att homosexualitet ses som en sjukdom.

Ovanstående är alltså olika sätt som heteronormativitet kan visa sig på i samhället. Jag har skapat sex kategorier utifrån detta: *dikotomisering*, *assimilering*, *osynlighetsgörande*, *hierarkisering*, *stereotypisering*, samt *patologisering*. I detta arbete kommer jag undersöka texten med dessa kategorier i åtanke, något jag kommer förklara detta närmare i metodavsnittet. Jag har skapat dessa kategorier då de är betydande delar i Ambjörnsson och Rosenbergs teoretisering kring heteronormativitet. Dessa kategorier är dock kopplade till varandra, till exempel så bygger möjligheten att osynliggöra på en hierarkisering. Därför ska dessa kategorier inte ses som helt skilda från varandra.

³⁴ Ambjörnsson, 2016, s. 59.

³⁵ Rosenberg, 2002, s. 102.

³⁶ Ambjörnsson, 2016, s. 59.

³⁷ Ibid., s. 63.

³⁸ Ibid., s. 64-66.

³⁹ Ibid., s. 64.

2.2 Metod

I denna uppsats kommer jag att använda mig av en kvalitativ innehållsanalys. Mitt metodavsnitt består av två delar: i första delen kommer kvalitativ innehållsanalys att förklaras och i den andra delen kommer jag att gå in på den mall av innehållsanalys som jag kommer använda mig. Den modell som jag kommer utgå från är skapad av Chad Nelson och Robert H. Woods Jr.⁴⁰

2.2.1 Kvalitativ innehållsanalys

En innehållsanalys används för att beskriva och analysera utmärkande drag i en text och kan användas för både kvalitativa och kvantitativa analyser.⁴¹ Göran Ahrne och Peter Svensson förklarar skillnaden mellan kvalitativa och kvantitativa analyser. Den avgörande skillnaden är vilken typ av data som undersöks. En kvantitativ analys fokuserar på statistik och siffror medan en kvalitativ analys fokuserar på sådant som yttranden och händelser. Kvalitativa data mäts inte på samma sätt som kvantitativa, utan kvalitativa data används snarare för att konstatera om vissa teman finns och hur de förekommer.⁴²

Då jag vill undersöka vilka drag som finns i läroböckerna så passar en innehållsanalys. Jag har valt att använda mig av en kvalitativ innehållsanalys då det passar med uppsatsens syfte, nämligen att undersöka om ett visst tema – heteronormativitet – förekommer i texterna. Jag kommer även att fokusera på vad texten faktiskt säger, snarare än att räkna ord, vilket gör att det blir en kvalitativ innehållsanalys. Jag övervägde att använda mig av en diskursanalys men tog beslutet att en innehållsanalys passar bättre för uppsatsens syfte. Detta då jag vill undersöka förekomsten av heteronormativitet och inte undersöka själva diskursen kring sexualitet.

Ytterligare en anledning till mitt val av metod är att den kan användas för att undersöka vad som ligger latent i en text, vilket är en av styrkorna med denna metod. Med

⁴⁰ Nelson, Chad & Woods, Robert H. Jr, "Content analysis", i *The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion*, Stausberg, Michael & Engler, Steven (red.) s. 109-121, Routledge, Abingdon, Oxon, 2011.

⁴¹ Nelson & Woods, 2011, s. 109.

⁴² Ahrne, Göran & Svensson, Peter, "Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen", i *Handbok i kvalitativa metoder*, Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.), MTM, Johanneshov, 2015, s. 9-10.

detta menas att forskaren ”går bortom” det manifesta innehållet i texten.⁴³ Det manifesta innehållet innebär den konkreta texten och det uppenbara innehållet. Det latent innehåll innebär däremot att texten tolkas och att forskaren försöker hitta innebörden som ligger ”under ytan”.⁴⁴ Detta gör att det är en metod som passar för uppsatsen syfte, då jag både vill se vad som uttryckligen sägs – det manifesta – men jag vill även analysera innebörden av det som sägs – det latent. Genom att använda mig av denna metod har jag möjlighet att göra detta.

Ett av användningsområdena som Nelson och Woods nämner för innehållsanalys är att undersöka samhällets bild av vissa grupper av människor. Deras exempel är att det kan användas för att undersöka fördomar mot vissa religiösa grupper i media.⁴⁵ Ytterligare en styrka hos metoden är att dessa typer av undersökningar kan ske på ett diskret sätt. Materialet som undersöks är ofta redan producerat och det blir därför realistiskt. Det skapas inte för själva undersökningen, så som ett intervju-material har gjorts, vilket minskar risken för att primärmaterialet skulle ha påverkats av forskarens egna åsikter.⁴⁶ Detta är styrkor med metoden som bidragit till mitt val. Enligt Nelson och Woods passar den för att undersöka synen på vissa grupper i samhället, såsom icke-heterosexuella i detta fall.

Det finns vissa svagheter med kvalitativ innehållsanalys som bör nämnas innan jag går vidare. Genom att vara medveten om dessa nackdelar och svårigheter under arbetets gång så är min ambition att undvika dessa misstag och vara medveten om svagheterna. En av dessa svagheter är att en innehållsanalys innebär att forskaren tolkar innehållet och vad innehållet betyder. Detta innebär att det inte kan finnas ett enda svar på hur en text kan tolkas, då en text kan tolkas på flera sätt beroende på personen. Innehållet i en text är ingenting som upptäcks, utan det tolkas. I en innehållsanalys tolkas texten utifrån att forskaren skapar ett kodningsschema byggt på en teori, något jag kommer förklara närmare i nästa del. Det är alltså kodningsschemat som bidrar till tolkningen.⁴⁷

En innehållsanalys är en flexibel metod där forskaren skapar sitt egna kodningsschema och detta innebär vissa svagheter. Nelson och Woods menar att det på grund av detta är svårt att kunna skapa generaliseringar om vad andra analyser inom

⁴³ Nelson & Woods, 2011, s. 116.

⁴⁴ Bryman, Alan, *Samhällsvetenskapliga metoder*, 2., [rev.] uppl., Liber, Malmö, 2011, s. 282.

⁴⁵ Nelson & Woods, 2011, s. 110.

⁴⁶ *Ibid.*, s. 111.

⁴⁷ *Ibid.*, s. 112.

samma ämne eller av samma material skulle säga, då resultatet är grundat på det kodningsschema som används.⁴⁸ Bryman är inne på ett liknande spår när han diskuterar svagheterna med kvalitativ forskning. Detta handlar särskilt om svårigheten att göra en kvalitativ analys som är objektiv. Forskaren kan själv bestämma vad som är oviktigt och viktigt i texten, särskilt då frågeställningarna oftast preciseras efter att forskaren har gjort sig bekant med ämnet. Resultatet är alltså beroende av forskarens egna bedömningar.⁴⁹

Ytterligare kritik är att om analysen är utförd på en liten mängd material är det svårt att dra några slutsatser om vad en liknande undersökning skulle ge för resultat. Det blir alltså svårt att skapa generaliseringar.⁵⁰ Mycket av kritiken handlar alltså om att det av olika anledningar är svårt att skapa generaliseringar byggda på resultatet samt att det inte går att komma fram till ”det sanna resultatet” då en text kan tolkas på många olika vis. Svårigheten med att dra generaliseringar är något jag diskuterat tidigare i min uppsats, särskilt då mitt primärmaterial består av relativt få läroböcker. Uppsatsens syfte är inte att svara på graden av heteronormativitet i svenska historieläroböcker, då den inte skulle kunna svara på detta på grund av just dessa anledningar. Syftet är istället att analysera ett antal böcker, för att undersöka om och hur heteronormen närvarar i just dessa böcker. Tillsammans med annan forskning ska det dock kunna bidra till en större kontext.

2.2.2 Uppsatsens tillvägagångssätt

I detta arbete kommer jag att använda mig av Nelsons och Woods tillvägagångssätt för kvalitativ innehållsanalys. Detta då de har skapat ett schema för hur dessa analyser kan gå till, något som enligt Alan Bryman är ovanligt då det finns få tydliga beskrivningar av hur denna metod ska användas.⁵¹ Det är dessutom ett schema som passar detta arbete då det är formbart efter ämne och den fungerar tillsammans med uppsatsens syfte.

Nelson och Woods har delat upp processen för en innehållsanalys i fem steg. Dessa steg är följande:

1. Hitta texter som är relevanta till arbetets frågeställning.

⁴⁸ Nelson & Woods, 2011, s. 116.

⁴⁹ Bryman, 2011, s. 368.

⁵⁰ Ibid., s. 297.

⁵¹ Ibid., s. 505.

2. Identifiera de enheter som ska kodas.
3. Skapa ett kodningsschema genom att skapa kategorier.
4. Identifiera vilka enheter som passar i respektive kategori.
5. Förklara resultatet.⁵²

Jag kommer nu att förklara dessa steg närmare samt berätta hur jag tänker utföra dessa steg i denna uppsats.

Det första steget i Nelsons och Woods beskrivning är alltså att hitta ett primärmaterial som passar till det som undersöks. Här finns vissa utmaningar som de flesta forskare ställs inför oavsett metod. För denna uppsats är en av utmaningarna de tar upp relevant: behovet av att hitta ett tillräckligt stort och representativt material.⁵³ Hur jag har valt mitt primärmaterial förklaras i uppsatsens materialavsnitt. Där diskuterar jag även möjliga svagheter med materialet, så som att det är få böcker och relativt korta avsnitt som undersöks samt att resultatet inte kommer visa om eller hur heteronormativitet närvarar i alla svenska historieläroböcker. Detta steg är alltså redan utfört.

Nästa steg handlar om att identifiera de meddelandeenheter som ska kodas, alltså vilka delar av texten som ska undersökas. Vilka enheter som ska undersöka bestämmer forskaren utifrån sin frågeställning. De nämner fem typer av enheter: fysiska (antal artiklar, antal sidor), syntaktiska (antal ord, fraser eller meningar), referenser (närvaron eller frånvaron av objekt), påståenden (uttalanden och argument), samt tematiska (upprepade idémönster eller behandling).⁵⁴ Steg två handlar alltså om att bestämma vilka delar av primärmaterialet som ska tolkas. Då jag gör en kvalitativ undersökning kommer jag inte fokusera på de två första typerna av enheter som de nämner. Jag kommer istället att fokusera på referensenheter, påståendeenheter och tematiska enheter. Detta eftersom jag är intresserad av att undersöka själva texten och dess mening – både dess manifesta och latenta betydelse. Jag är däremot inte intresserad av att räkna ord eller liknande.

Steg två kommer jag utföra genom att skapa enheter av de meningar och stycken som nämner familj och sexualitet i de utvalda avsnitten som ingår i mitt primärmaterial. I avsnitten finns alltså viss text som det inte kommer skapas några enheter av, men denna text ska vara sådan som inte är relevant för uppsatsens syfte och frågeställning.

⁵² Nelson & Woods, 2011, s. 112-114.

⁵³ Ibid., s. 112-113.

⁵⁴ Ibid., s. 113.

Steg tre innebär att forskaren skapar ett kodningsschema med kategorier som enheterna från steg två sedan ska klassificeras in i. De två generella kategorierna som brukar användas för att klassificera är substans (innehållet, till exempel budskap) eller form (hur något sägs, till exempel genre), det är alltså två olika typer av kategorier att fokusera på.⁵⁵ Mina kategorier kommer vara byggda på substans, alltså budskapet i texten. För att ett kodningsschema ska vara giltigt menar Nelson och Woods att det måste vara funktionsdugligt och lämpligt. För att öka kodningsschemats giltighet bör det vara grundat i en teori och/eller tidigare forskning.⁵⁶ Mitt kodningsschema kommer grundas på kategorier om hur heteronormativitet kan komma till uttryck, vilket jag presenterade i teorikapitlet. Ambjörnssons och Rosenbergs definitioner av queerteori lägger alltså grunden för mitt kodningsschema. Det är inte säkert att alla kategorier kommer att behövas eftersom att jag inte redan nu vet var enheterna kommer passa in. Jag kommer även inkludera en kategori för enheter där jag inte uppfattar någon heteronormativitet.

Kategorierna som jag kommer placera in mitt material i är:

- *Dikotomisering* – ett skapande av "vi och de" där vi är de heterosexuella och de är de icke-heterosexuella.
- *Hierarkisering* – Heterosexualitet ses som den mest naturliga och åtråvärda sexualiteten.
- *Assimilering* – Icke-heterosexualitet får ta plats om de uppfyller vissa normer.
- *Osynlighetsgörande* – Ingenting sägs om icke-heterosexuella. Samtidigt som inget negativt sägs så får inte icke-heterosexuellas röster höras.
- *Stereotypisering* – Skapande av en stereotyp som oftast ger icke-heterosexuella negativa egenskaper.
- *Patologisering* – Icke-heterosexualitet ses som ett sjukdomstillstånd.
- *Inga tecken på heteronormativitet.*

Mer information om vad dessa begrepp innebär hittas i uppsatsens teoriavsnitt.

Steg fyra innebär att forskaren sorterar in de utvalda enheterna i kodningsschemat. För att öka validiteten för detta bör forskaren ta hjälp av "kodare", alltså andra personer som tolkar materialet, för att se till att tolkningarna är rimliga.⁵⁷ I denna uppsats har jag inte möjlighet att använda mig av kodare som har analyserat materialet med mig. Däremot

⁵⁵ Nelson & Woods, 2011, s. 113.

⁵⁶ Ibid., s. 113-114.

⁵⁷ Ibid., 2011, s. 114.

har jag under arbetets gång tagit hjälp av andra studenter som har läst mitt arbete och gett mig kommentarer om mina tolkningar. Det är även viktigt att jag är medveten om att det finns flera sätt att tolka en text. Detta steg kommer jag att utföra i själva undersökningen. Uppsatsens undersökningsavsnitt kommer alltså främst att presentera mitt utförande av metodens fjärde steg.

I det sista steget presenterar forskaren sitt resultat.⁵⁸ Undersökningsdelen av denna uppsats kommer att visa resultatet av min undersökning.

⁵⁸ Nelson & Woods, 2011, s. 114.

3 Litteraturoversikt och tidigare forskning

Jag har fokuserat på två områden för att ringa in forskningsfältet som denna uppsats befinner sig i. Dessa områden är heteronormen i den svenska skolan samt historieundervisning. Inom båda områdena finns en hel del forskning men jag har inte hittat forskning som handlar om just heteronormen i aktuella historieläroböcker. Jag vill förena dessa två områden – som ligger varandra nära – i min uppsats och därmed bidra till den redan existerade forskningen.

Som jag nämnt så är mitt syfte inte att ge några konkreta slutsatser om varken heteronormen i skolan/historieundervisningen eller historieundervisningen i stort. Jag menar dock att mitt arbete kan bidra till redan existerande forskning inom dessa ämnen och på så sätt hjälpa till att svara på dessa former av frågor tillsammans med denna forskning. Denna uppsats handlar alltså om heteronormen i historieläroböcker, men den ska kunna användas i kombination med annan forskning i ett större sammanhang.

Nelson och Woods betonar vikten av kontext i samband med en kvalitativ innehållsanalys. En text kan tolkas på flera vis om två forskare fokuserar på olika kontexter vilket gör att analysen skulle se olika ut, på grund av detta är det viktigt att förklara vilken kontext man fokuserar på.⁵⁹ Den tidigare forskning som presenteras här förklarar vilken kontext som denna undersökning gjorts i.

3.1 Heteronormativitet i svenska skolor

Under denna rubrik kommer jag att presentera tidigare forskning som gjorts om hur heteronormativiteten förekommer på skolor i Sverige, särskilt på gymnasiet. Denna forskning ger en förståelse för hur heteronormativitet märks på andra sätt i en skolmiljö. Dessutom hjälper det mig att förstå hur andra tolkar heteronormativitet.

⁵⁹ Nelson & Woods, 2011, s. 112.

Angelica Simonsson har skrivit en doktorsavhandling där hon undersöker rollen av sexualitet i språkundervisning på högstadiet. Då hon själv arbetat på högstudier så har hon tidigare erfarenhet av bögskämt mellan eleverna, homofobi i klassrummet och att könsord samt sexuella anspelningar sker. Hon menar att detta är en del av vardagen för både elever och lärare.⁶⁰ Hennes resultat visar att heterosexualitet får en normativ roll i undervisningen, medan manlig homosexualitet förkastas och kvinnlig homosexualitet osynliggörs.⁶¹ Denna slutsats är intressant för mig då jag kan undersöka om detta stämmer överens med mina slutsatser från min undersökning.

Simonsson menar att heterosexualiteten är ständigt närvarande utan att den faktiskt nämns. Ett exempel hon nämner är att de texter som eleverna läser under lektionerna handlar om heterosexuella karaktärer, deras sexualitet nämns inte i texterna men blir tydlig då relationerna är hetero-orienterade. Detta leder till att heterosexualitet får en normativ ställning i klassrummen. Heterosexualitet blir vad Simonsson kallar för ett ”common bond”, alltså någonting som eleverna förväntas ha gemensamt. Det blir någonting som konversationer och diskussioner kan byggas på, och heteronormativiteten blir en samtalsresurs. Framställningen av heterosexualitet tas för given, vilket innebär att eleverna till exempel kan läsa en text om en heterosexuell person utan att diskutera personens sexualitet och istället diskutera andra delar av texten.⁶² Det finns alltså en slags ständigt närvarande heterosexualitet.

Ytterligare en person som skrivit om heteronormativitet i skolor är Anna Sofia Lundgren. Hon har intervjuat lärare för att undersöka hur heteronormativiteten i skolorna påverkar dem, denna undersökning finns att läsa i boken *Skola i normer*.⁶³ Undersökningen visar på de olika delar av heteronormativitet som min teori är baserad på, vilket gör den särskilt intressant.

Ett ämne som tas upp i Lundgrens text är stereotypisering. En av de intervjuade lärarna förklarar att han försöker att ligga lågt med faktumet att han är homosexuell, trots att han anser att många är toleranta i dagens samhälle. Detta då han vet att det finns en stereotyp om att homosexuella män är väldigt sexuella och därför inte bör arbeta med barn. En heterosexuell lärare som blir intervjuad säger samtidigt att han inte har någonting

⁶⁰ Simonsson, 2017, s. 17.

⁶¹ Ibid., s. 113.

⁶² Ibid., s. 95-97.

⁶³ Lundgren, Anna Sofia, ”heteronormativitet i läraryrket”, i *Skola i normer*, 2. uppl., Martinsson, Lena & Reimers, Eva (red.), s. 53-80. Gleerup, Malmö, 2014.

emot homosexuella, så länge som de ”lämnar grabbarna i fred”.⁶⁴ Dessutom beskrivs homosexualitet som en avvikelse av vissa. En lärare säger att han ser homosexuella som lika mycket värda som heterosexuella, men att homosexualitet är något uppenbart avvikande.⁶⁵ Detta är alltså exempel på hur heteronormen förekommer inom skolan. Resultatet visar att heteronormativitet förekommer även om lärare känner sig tillräckligt bekväma för att prata om sin sexualitet, samtidigt som heterosexuella lärare ser sig själva som toleranta. Det visar på både stereotypisering och hierarkisering.

Den sista boken jag kommer presentera under detta tema är boken *Tyst i klassen?* som utgavs av RFSL 2006. I denna bok har Erik Centerwall skrivit ett kapitel där han beskriver hur svenska skolor tog upp homosexualitet i läroböcker på 1900-talet.⁶⁶ Detta kapitel är särskilt relevant för mitt arbete då det ger en bakgrund till ämnet jag undersöker.

Skolöverstyrelsen gav ut en handledning till sexualundervisning 1945. I denna handledning beskrevs hur homosexualitet kunde botas genom att umgås med ”det motsatta könet” och att pojkar inte skulle låta sig utnyttjas av äldre homosexuella som betalade för sex. De hade alltså en patologiserande syn på homosexualitet. Sexualundervisning blev obligatoriskt på svenska skolor 1955 och en ny handledning gavs ut. Även i denna handledning beskrevs äldre homosexuella som en fara för unga. Teorier om att unga blev homosexuella genom att förföras till homosexuella handlingar försvann ur handledningen först 1975, men Centerwall menar att samlevnad fortfarande sågs som heterosexuellt.⁶⁷ Detta visar att under 1900-talet så fanns en patologiserande heteronormativitet, samtidigt som en hierarkisering där heterosexualitet ses som det bästa.

Vad ovanstående forskning visar på är alltså olika sätt som heteronormativitet förkommer, eller har förekommit, i svenska skolan. Heteronormativitet har kommit till uttryck genom bland annat stereotypisering, hierarkisering, osynlighetsgörande och patologisering. Denna forskning ger en bredare förståelse av hur heteronormativitet visar sig.

⁶⁴ Lundgren, 2014, s. 56.

⁶⁵ Ibid., s. 57.

⁶⁶ Centerwall, 2006, s. 31-36.

⁶⁷ Ibid., s. 32-34.

3.2 Historieundervisning och normer

Jag har inte hittat någon forskning som ingående behandlar ämnet heteronormativitet i aktuell historieundervisning eller aktuella historieläroböcker i Sverige. Däremot finns det forskning gällande andra delar av historieundervisningen. Här kommer jag visa existerande forskning angående historieundervisning för att det bidrar till en bättre förståelse av historieämnet. Dessutom kommer jag presentera en bok om historiedidaktik samt en bok om läroböcker, då dessa ger en kontext till hur historieläroböcker skrivs.

Vanja Lozic har skrivit en doktorsavhandling om historieundervisning på svenska gymnasium, *I historiekanons skugga*. Han har intervjuat gymnasieelever, lärare och läroboksförfattare för att kunna undersöka relationen mellan elevers syn på historieämnet och deras etiska identifikationer. Lozics avhandling visar att historieundervisningen anses bidra till människors allmänbildning, det är sådant som alla borde veta men som inte riktigt har någon betydelse för det personliga yrkeslivet.⁶⁸ Vissa av eleverna menar dessutom att historia hjälper oss att förstå samtiden och att den kan bidra till att forma en identitet.⁶⁹

Ett ämne som diskuteras är läroböckernas framställning av migration. Lozic har jämfört skillnaden i hur de skildrar emigrationen från Sverige under andra hälften av 1800-talet och början av 1900-talet jämfört med immigrationen till Sverige efter 1960-talet. Han menar att denna skillnad kan få oss att förstå skapandet av ”vi” och ”de”. Ett exempel är att vanliga människor ges en röst när det kommer till svenskar som emigrerat, då läroböckerna till exempel visar brev som skickats och enskilda livsberättelser skildras. Detta gäller inte historia om invandring, där får inte personerna en egen röst. I de nyare böckerna diskuteras det mångkulturella samhället mer, men det antagandet om givna kultur- och normskillnader mellan invandrare och svenskar finns fortfarande.⁷⁰ Detta är särskilt intressant för detta arbete då det visar ett skapande av ”vi” och ”dem” och hur det kan gå till, någonting som skulle kunna finnas gällande sexualitet i min undersökning.

På uppdrag av DEJA (delegationen för jämställdhet i skolan) har Ann-Sofie Ohlander skrivit rapporten ”Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i historia”. I denna

⁶⁸ Lozic, Vanja, *I historiekanons skugga: historieämne och identifikationsformering i 2000-talets mångkulturella samhälle*, Lärarutbildningen, Malmö högskola, Diss. Lund : Lunds universitet, Malmö, 2010, s. 101-105.

⁶⁹ Ibid., s. 112-113.

⁷⁰ Ibid., s. 201-206.

rapport undersöker hon hur kvinnor och män framställs i två historieläroböcker samt en lärarhandledning för gymnasiet och två historieläroböcker för grundskolan. En av dessa böcker är en tidigare utgåva av en bok som även kommer ingå i min undersökning, nämligen *Alla tiders historia*. Utgåvan Ohlander undersöker är från 2008 medan den jag kommer undersöka är från 2011. Mellan dessa år har det skett en förändring i läroplanen för gymnasieundervisningen så det är förmodligen vissa skillnader mellan böckerna. Trots detta så kan det vara intressant att se vad andra har rapporterat om boken.

Ohlander förklarar själv undersökningens resultat som ”nedslående” då vissa läroböcker nästan berättar en historia utan kvinnor.⁷¹ Männens och det manliga perspektivet är vad som dominerar i läroböckerna. Det är männens liv som är normen och som styr vilka historieområden som tas upp i böckerna.⁷² Detta visar att det finns vissa perspektiv som dominerar i historieläroböckerna, i detta fall det manliga perspektivet. Denna slutsats är något jag kan ha med mig i min egna undersökning, både för att vara medveten om ett möjligt fokus på männen med även då det visar att vissa grupper är i fokus.

I undersökningen har Ohlander både undersökt hur många kvinnor som nämns och på vilket sätt läroböckerna nämner kvinnor. I registret i gymnasieläroboken *Människan genom tiderna* är 6 procent av de inkluderade namngivna personerna kvinnor.⁷³ I den andra gymnasieläroboken, *Alla tiders historia*, är 7 procent av personerna kvinnor. För registerna till historieläroböckerna för grundskolan är siffrorna 7 procent och 4 procent.⁷⁴ När det gäller anonyma personer, alltså människor som representerar det vanliga folket och inte handlar om en specifik person, så finns det en lika stor brist på kvinnor som det gjorde för de namngivna.⁷⁵ Vid de tillfällen som kvinnor nämns menar Ohlander att avsnitten inte är integrerade i resten av texten, utan att de verkar vara tillagda i en redan existerande text.⁷⁶

Skolverket har publicerat boken *I enlighet med skolans värdegrund?*. Detta är en bok som kan passa in i både detta och föregående avsnitt om forskning. I denna bok undersöks nämligen hur kön, religion, etnicitet, funktionshinder samt sexuell läggning

⁷¹ Ohlander, Ann-Sofie, *Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i historia: en granskning på uppdrag av Delegationen för jämställdhet i skolan*, Fritze, Stockholm, 2010, s. 4.

⁷² *Ibid.*, s. 67-71.

⁷³ *Ibid.*, s. 17.

⁷⁴ *Ibid.*, s. 51.

⁷⁵ *Ibid.*, s. 68.

⁷⁶ *Ibid.*, s. 65.

framställs i fyra ämnesläroböcker (ämnena är historia, samhällsvetenskap, religionskunskap samt naturvetenskap/biologi) för högstadiet och gymnasiet. Den går alltså in på uppsatsens ämne – sexuell läggning i historieböcker – och av den forskning jag hittat är detta närmast mitt ämne. Denna bok släpptes dock 2006, vilket är innan den aktuella läroplanen, och går inte in på djupet då den täcker flera ämnen. Även om det finns likheter menar jag alltså att min uppsats kommer behandla mer aktuella läroböcker samt att den kommer gå närmare in i frågan.

Undersökningen visar att läroböckerna för religion och biologi/naturvetenskap behandlar ämnet sexualitet mer explicit än böckerna för historia och samhällsvetenskap. I historieböckerna är det ovanligt att sexualitet tas upp och när det faktiskt nämns så är det på ett deskriptivt sätt där skillnaden på synen på sexualitet över tid aldrig tas upp. Enligt denna undersökning visas även en hierarki mellan manlig och kvinnlig homosexualitet, då manlig homosexualitet är det som oftast nämns. I de undersökta historieläroböckerna finns endast ett fall där kvinnlig homosexualitet nämns.⁷⁷ Detta kan hjälpa mig i mitt arbete då den ger en bild av hur heteronormativitet kan förekomma i historieläroböcker. Det är dessutom någonting jag kan jämföra mitt resultat med.

Rapporten visar att det ges en onyanserad och stereotyp bild av perspektiven som undersöks. Detta är något Skolverket menar kan uppfattas som kränkande.⁷⁸ Deras undersökning av historieläroböckerna visar att de fokuserar på västvärlden och att världen utanför Europa blir relevant först när europeiska aktörer blir inblandade.⁷⁹ Av denna anledning behandlas inte islam och muslimska länder särskilt mycket i läroböckerna och när islam faktiskt nämns så blir det kopplat till våld.⁸⁰ Historieläroböckerna fokuserar inte bara på västvärlden, utan främst på männens historia i väst. Det finns inslag av könsperspektiv där till exempel kvinnors roller diskuteras. Dock fokuserar oftast huvudtexten på männens upplevelse av historien medan kvinnornas roll diskuteras i bildtexter och faktarutor. Detta gör att kvinnornas roll kan ses som mindre viktig.⁸¹

Ytterligare ett ämne som är intressant är hur vi ser på historia mer generellt, bortom klassrummet. Därför är *Historien är nu* som är en antologi redigerad av Klas-Göran

⁷⁷ *I enlighet med skolans värdegrund?: en granskning av hur etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, religion och sexuell läggning framställs i ett urval av läroböcker*, Skolverket, Stockholm, 2006, s. 38.

⁷⁸ *Ibid.*, s. 42.

⁷⁹ *Ibid.*, s. 19-23.

⁸⁰ *Ibid.*, s. 35-36.

⁸¹ *Ibid.*, s. 29.

Karlsson och Ulf Zander betydelsefull för denna uppsats. I denna bok diskuterar svenska historieprofessorer och historielärare olika delar av historieämnet. Jag har fokuserat på Klas-Göran Karlssons kapitel där han diskuterar historiedidaktik.⁸² Detta då jag anser det betydelsefullt med en förståelse av hur vi ser på historia och dess roll i samhället. Han diskuterar även historiens roll i vår identitet, vilket är intressant i koppling till synen på sexualitet.

Karlsson diskuterar bland annat betydelsen av historiedidaktik, historiemedvetande och historiebruk. Historiedidaktik är ett forskningsområde som kan förklaras som att den bygger på förmedling av historia; hur förmedlas historia, vilken historia är det som förmedlas och vem förmedlas den till och från?⁸³ Vårt intresse för historia ökar när samhället förändras, till exempel av ökad migration, för att vi vill förstå hur förändringen skett. Det finns även ett ökat intresse för historia som tidigare inte blivit hörd, till exempel kvinnors och etiska minoriteter. Detta då vi vill veta mer om vår egna historia, den bli identitetsskapande.⁸⁴ Även om vi inte alltid tänker på det så har vi ett historiemedvetande som påverkar våra egna handlingar och vårt identitetsskapande.⁸⁵

Ett annat område som jag anser är relevant för min uppsats är forskning om läroböcker. Jag har tidigare presenterat forskning om historieläroböcker i Sverige, men även forskning som diskuterar läroböcker i en bredare kontext är intressant. Därför är den sista bok som presenteras *The Politics of the Textbook* av Michael W. Apple och Linda K. Christian-Smith som har skrivit om hur läroböcker påverkas av samhället. Denna bok fokuserar på USA men ger ändå en bild av hur vi kan förstå läroböcker.

Apple och Christian-Smith menar att läroböcker inte ska ses som en faktabaserad text. Läroböcker är en konsekvens av politiska och kulturella aktiviteter och kompromisser. Genom vilken fakta som inkluderas i läroböcker så bestäms också vilka grupperns historia och kunskaper som blir relevanta och vilka grupper som inte får höras.⁸⁶ Den kunskap som ses som mindre viktig är ofta kvinnors, etniska minoriteters och andra grupper som inte är en majoritet i samhället.⁸⁷ Detta är särskilt relevant för detta arbete

⁸² Karlsson, 2009, s. 25-70.

⁸³ Ibid., s. 37-38.

⁸⁴ Ibid., s. 35.

⁸⁵ Ibid., s. 48.

⁸⁶ Apple, Michael W. & Christian-Smith, Linda K., "The Politics of the Textbook", i *The Politics of the Textbook*, Apple, Michael W. & Christian-Smith, Linda K. (red.). Routledge, Abingdon, Oxon, 1991, s. 1-4.

⁸⁷ Ibid., s. 6-7.

då det ger en uppfattning om hur texten i läroböcker produceras och att det går att se en koppling mellan samhället och vad som faktiskt tas med i läroböcker.

Den tidigare forskning som presenterats ger en ökad förståelse av historieämnet, vilket är nödvändigt för att jag ska kunna få en kontext för mitt material. Tillsammans visar denna forskning att vissa perspektiv dominerar, främst det manliga, västerländska och heterosexuella. Historieböcker skapar ibland ett slags "vi" och "dem"-tänkande där fokus ligger på "vi". Detta är inte särskilt förvånande då, enligt Apple och Christian-Smith, läroböcker är en produkt av samhället. De perspektiv som dominerar och ses som viktigast i samhället är även de som får utrymme i läroböcker.

4 Undersökning och analys av läroböckerna

Jag kommer nu att sortera in den text jag har inkluderat i min undersökning i de kategorier som jag skapade i metodavsnittet. Dessa kategorier är baserade på olika sätt som heteronormativitet kan visa sig: dikotomisering, assimilering, osynlighetsgörande, hierarkisering, stereotypisering, samt patologisering. Det är inte säkert att alla dessa kategorier kommer behövas, då det kanske inte finns någon text som passar i kategorin, men det är dessa kategorier jag har med mig i tankarna när jag undersöker och sorterar materialet.

Jag kommer att gå igenom böckerna i turordning. Den första läroboken som kommer undersökas är *Perspektiv på historien 1b*, följt av *Alla tiders historia 1b* och avslutningsvis *Historia 1b: den lilla människan och de stora sammanhangen*. Jag har följt Nelsons och Woods kvalitativa innehållsanalytiska metod och sedan gått vidare med att välja ut de faktiskt utdragen (alltså enheterna) som ska sorteras in i de ovanstående kategorierna. Jag har valt att skapa mina enheter av de textstycken som tydligt diskuterar relationer, sexualitet och familj.

Själva undersökningen av materialet kommer ske tillsammans med en analys och en kortare diskussion.

4.1 *Perspektiv på historien 1b*

I *Perspektiv på historien 1b* finns ett kapitel med titeln ”Från krig till krig” som innefattar ett underkapitel som handlar om Sverige under mellankrigstiden. Underkapitlet innehåller en faktaruta med rubriken ”Bli med barn?”. I denna faktaruta informeras eleverna om förbudet mot preventivmedel och abort i början av 1900-talet i Sverige och vad de hade för inverkan på kvinnor och familjer. Texten inleds med följande utdrag:

Förr vilade en mörk skugga över förhållandet mellan män och kvinnor: rädslan för att bli med barn. Särskilt den ogifta kvinnan måste alltid vara på sin vakt för och 'hålla på sig'. Kunde hon lita på att han skulle 'vara försiktig', som det hette? Skulle han ta sitt ansvar om det 'gick för långt'? Om han nekade till faderskapet blev följden ekonomisk och social katastrof för kvinnan.⁸⁸

Detta handlar om tidigt 1900-tal och de uttrycker det som att en mörk skugga låg över förhållandet mellan kvinnor och män. De nämner däremot ingenting om förhållanden mellan samkönade trots att homosexualitet var straffbart under den tidsperiod de diskuterar. Mörka skuggor över olikkönade relationer uppmärksammas men de nämner inte de mörka skuggor som fanns över samkönade relationer. De diskuterar endast förhållandet mellan män och kvinnor. Rädslan att bli med barn var visserligen något som olikkönade par upplevde men min tolkning är att det går att se ett fokus på heterosexuellas upplevelse av historien när endast deras erfarenheter diskuteras.

Jag sorterar in denna enhet under *osynlighetsgörande* i kodningsschemat då texten diskuterar sexuella relationer på 1900-talet och endast fokuserar på de problem som olikkönade par kunde stå inför. Samtidigt finns en historia där samkönade relationer var förbjudna, något som inte alls nämns. När de diskuterar sexuella relationer nämns bara olikkönade relationer. Genom att nämna olikkönade relationer och problem som olikkönade par stod ifrån utan att nämna samkönade par och deras motgångar så är min tolkning att icke-heterosexualitet och dess historia osynliggörs.

Faktarutan avslutas med att återgå till det svarta molnet:

1937 avskaffades till slut preventivmedelslagen. Fri abort skulle dröja till 1974. Ett mörkt moln i relationerna mellan könen – rädslan att bli med barn – skingrades.⁸⁹

Även här fokuserar texten alltså på relationer mellan könen. Jag förstår betydelsen av att eleverna ska lära sig om preventivmedelshistoria men denna enhet belyser bara konsekvenser som utvecklingen fick för olikkönade par. Även samkönade par och icke-heterosexuella människor skulle kunna nämnas här. När de diskuterar preventivmedel och

⁸⁸ Nyström, Hans, Nyström, Lars, Nyström, Örjan & Hallberg, Erik, *Perspektiv på historien. 1b*, 2. uppl., Gleerup, Malmö, 2016, s. 341.

⁸⁹ *Ibid*, s. 341.

dess betydelse skulle de kunna nämna AIDS-krisen på 1980-talet, som särskilt drabbade homosexuella män.

Denna enhet kodar jag in i kategorin *osynlighetsgörande*. Detta då endast heterosexuella människors upplevelse av preventivmedel förmedlas. Dessutom skriver de, som i föregående enhet, uttryckligen endast om relationer mellan könen. De säger visserligen inte att heterosexualitet är den enda formen av sexualitet eller att heterosexualitet är den naturliga sexualiteten, men det är heterosexuella förhållanden de fokuserar på utan att nämna något annat.

Den tredje enheten jag valt att koda efter kategorierna är en fråga. I slutet av varje kapitel finns några kortare texter eller bilder med frågor som eleverna kan svara på och diskutera omkring. En av dessa texter, till kapitlet "Efterkrigstiden", har titeln "Sexuell frigörelse" och är baserat på ett brev av en svensk kvinna som berättar om sin erfarenhet av tiden då p-piller blev tillgängligt och abort blev lagligt.⁹⁰ Till denna text finns vissa frågor om just p-piller och abort, en av dessa skapar den tredje enheten: "Hur påverkades kvinnans relation till mannen?"⁹¹

Då ämnet som diskuteras är preventivmedel så anser jag det är relevant att fråga hur detta påverkade människor. Det som får mig att reagera är dock att de enda typer av relationer som diskuteras under rubriken "Sexuell frigörelse" är relationen mellan kvinnor och män. Ingenting nämns om andra typer av relationer. Jag menar att detta kan ge uppfattningen av att sexuella relationer endast sker mellan kvinnor och män. Samtidigt ger det även en uppfattning av att relationer mellan män och kvinnor automatiskt är sexuella relationer. Frågan formulerar det som "kvinnans relation till mannen" och i och med ämnet som diskuteras är det uppenbart att de syftar på en sexuell relation, men i frågan nämns ingenting om den sexuella relationen, utan bara "relationen", vilket kan skapa ett antagande om att män och kvinnor är naturligt dragna till en sexuell relation med varandra.

Jag sorterar in denna enhet i kategorin *osynlighetsgörande* då ingenting nämns om sexuella relationer mellan könen. Frågorna som ställs är under rubriken "Sexuell frigörelse" men bara sexuella relationer mellan könen nämns.

I de enheter jag valt att undersöka i denna bok ser jag särskilt en koppling till *osynlighetsgörande*. Detta då jag sorterat in alla tre enheter från läroboken under

⁹⁰ Nyström, Nyström, Nyström & Hallberg, 2016, s. 427.

⁹¹ Ibid., s. 427.

kategorin *osynlighetsgörande*, vilken gör att min slutsats är att heteronormativitet förekommer i denna lärobok. Boken diskuterar sexualitet i Sverige på 1900-talet men ingenting sägs om relationer som inte är samkönade. Denna diskussion är visserligen kort då de inte har ett kapitel tillägnat sexualitet eller familj, utan de enheter jag kodat har tagits från mindre avsnitt i andra kapitel där sexualitet nämns. Det sägs visserligen ingenting illa om icke-heterosexuella personer, men de nämns inte alls i de avsnittet jag valt att undersöka i boken. Jag menar att detta stämmer in med hur Ambjörnsson och Rosenberg förklarar osynlighetsgörande, nämligen att icke-heterosexuella är accepterade men det talas inte heller om icke-heterosexuella och på så sätt blir de osynliggjorda.

Det är möjligt att detta osynliggörande är kopplat till en uppfattning om att människor inte pratar om heterosexualitet så ofta och därför inte förstår varför icke-heterosexualitet ska behöva nämnas. Heterosexualitet får en normativ roll där olikkönade relationer kan nämnas utan att någon uppfattar det som att de pratar om sexualitet, medan människor reagerar om någon pratar om samkönade relationer.⁹² Jag menar att lärobokens författare kanske inte uppfattat det som att de faktiskt diskuterar heterosexualitet.

Som jag nämnt i uppsatsens teoriavsnitt är det svårt att skilja heteronormativitetens olika delar från varandra, då det finns gemensamma drag hos de olika kategorierna jag skapat och de bygger ofta på varandra. Att icke-heterosexualitet osynliggörs skulle kunna leda till en slags hierarkisering där heterosexualitet ses som det som är värt att nämna, då heterosexualitet är det mest naturliga. På grund av detta vill jag klargöra att jag visserligen sorterat in alla enheter i kategorin *osynlighetsgörande* men det betyder inte att det nödvändigtvis slutar där.

Resultatet för denna lärobok stämmer in med hur Klas-Göran Karlsson beskrivit historiedidaktik. Han menar att grupper såsom kvinnor, etniska minoriteter, funktionsnedsatta och homosexuella ofta känner att deras historia saknas i den vanliga ”stora historien” som brukar vara i fokus.⁹³ Detta kan jag koppla till denna lärobok då historien som förmedlas angående familjelivet på 1900-talets Sverige i de delar av läroboken som jag undersökte endast behandlar olikkönade par. Historien om samkönade par eller icke-heterosexuella människor saknas.

⁹² Lundgren, 2014, s. 61-62.

⁹³ Karlsson, 2009, s. 35.

En annan intressant poäng som kan göras här är att tidigare undersökningar visar på att kvinnors historia oftast inte behandlas i huvudtexten i historieläroböcker, utan istället nämns i faktarutor och bildtexter.⁹⁴ Detta är någonting som stämmer överens med den text jag undersökt, då texterna kopplat till sexualitet har fokuserat på kvinnornas problem och syn på relationer. Denna text har jag endast funnit som en faktaruta samt som en övningssida, det har inte varit en del av huvudtexten. Jag kan visserligen inte kommentera om detta stämmer överens med resten av boken då detta inte är en fråga jag fokuserat på, men det är värt att nämna. Det är möjligt att detta är relaterat till att läroboksförfattare sällan ändrar eller tar bort stora stycken av sina läroböcker. Huvudtexten, som ofta domineras av vissa grupper, finns kvar och om läroboksförfattare känner sig pressade att lägga till mer information om en minoritet så sker detta ofta genom kompromisser och att minoriteterna endast nämns utan att få ett större utrymme.⁹⁵

4.2 *Alla tiders historia 1b*

I historieboken *Alla tiders historia 1b* är de enheter som ska undersökas från ett avsnitt på två sidor med titeln ”Kärnfamiljen allt mer historisk”. Detta avsnitt är i kapitlet ”Tiden efter 1945” där de bland annat diskuterar Sverige som en välfärdsstat. Jag hade önskat ett större material att analysera från denna bok men i min genomsökning av boken fann jag endast detta avsnitt som behandlade ämnet jag vill undersöka i detta arbete.

Avsnittet inleds med följande text:

Under århundrandena har familjenormen alltid varit kärnfamiljen, bestående av mamma, pappa och ett antal barn, som efter industrialiseringen blev allt färre.⁹⁶

Här beskriver de hur olikkönade familjebildningar alltid har varit normen. Denna enhet förmedla att heterosexualitet alltid har funnits, och därför blir naturligt, medan ingenting sägs om andra sexualiteter. Detta kan få det att uppfattas som att andra sexualiteter inte

⁹⁴ *I enlighet med skolans värdegrund?*, 2006, s. 29.

⁹⁵ Apple & Christian-Smith, 1991, s. 9-10.

⁹⁶ Almgren, Hans, Bergström, Börje & Löwgren, Arne, *Alla tiders historia. 1b*, Gleerup, Malmö, 2011, s. 430-431.

fanns tidigare, då de endast i princip berättar att heterosexualitet var vanligt förr. Med tanke på de stora förändringar som skett i samhället under historien är det dessutom anmärkningsvärt att de menar att kärnfamiljen alltid har varit familjenormen, då även familjelivet har förändrats över tid.

Ambjörnsson menar att en del av heteronormativitet är att heterosexuella liv blir det som ses som naturligt och mest åtråvärt.⁹⁷ Ett vis som heteronormativitet kan visa sig på är därför genom hierarkisering där heterosexualitet framställs som mer naturligt än andra sexualiteter. Jag anser denna enhet passar in i kategorin *hierarkisering* som jag skapade i mitt kodningsschema, då heterosexualitet i form av kärnfamiljen kan tolkas som det mest naturliga då de menar att familjenormen alltid varit kärnfamiljen. Detta kan uppfattas som att heterosexualitet alltid varit det mest åtråvärda. De nämner inte heller att samkönade relationer existerat under historien, vilket kan skapa en uppfattning av att det är något som alltid varit ovanligt.

Att denna form av hierarkisering där heterosexualitet beskrivs som något som "alltid varit normen" kan få konsekvenser och påverka människors åsikter gällande sexualitet är något som visas i boken *Skola i normer*. De har intervjuat en lärare som menar att han accepterar icke-heterosexuella, då alla är lika mycket värda, men att det ändå är en uppenbar avvikelse. Han förklarar detta genom att det man alltid har sett är mamma, pappa, barn.⁹⁸ Detta visar att uppfattningen om att heterosexualitet alltid varit normen och kan leda till att andra sexualiteter ses som en avvikelse medan heterosexualitet är det naturliga.

Texten fortsätter med att diskutera hur förhållanden har förändrats i Sverige, bland annat genom att skilsmässor och samboförhållanden blivit vanligare. Min andra enhet är tagen från en diskussion om ensamhushåll:

Idag däremot är det många som frivillig väljer att leva som singel, åtminstone under ett antal år. Medelåldern för kvinnornas barnafödande har ökat och komprimerats, vilket innebär att många kvinnor väljer att studera och skjuta upp barnafödande och en tvåsamrelation till trettioårsåldern.⁹⁹

⁹⁷ Ambjörnsson, 2016, s. 47.

⁹⁸ Lundgren, 2014, s. 57.

⁹⁹ Almgren, Bergström & Löwgren, 2011, s. 431.

I denna enhet nämns inte vilken typ av relation som förväntas och då det även är möjligt för par i samkönade personer att få barn så menar jag inte att detta utesluter icke-heterosexuella personer, men det finns en förväntan om att kvinnor ska föda barn. De nämner att många kvinnor kan välja att skjuta upp barnafödande, men med orden ”skjuta upp” så visas fortfarande ett antagande om att de någon gång kommer att få barn. Denna enhet ger en uppfattning av att alla kvinnor ska föda barn någon gång i sitt liv.

Jag sorterar in denna enhet i kategorin *assimilering* som jag har i mitt kodningsschema. Assimilering i denna kontext betyder att icke-heterosexuella måste följa vissa normer för att inte uppfattas som avvikande. Ambjörnsson menar att några av dessa normer som ska uppfyllas är tvåsamhet och familjebildande.¹⁰⁰ I denna enhet finns en tydlig förväntan om att kvinnor kommer att få barn någon gång i sitt liv. De nämner ingenting om kvinnor som inte vill eller kan få barn. I texten sägs dessutom att kvinnor skjuter upp en tvåsamrelation.

Den tredje enheten är avslutningen till avsnittet:

Under de senaste decennierna har äktenskapsbalken förändrats så den blivit könsneutral. Likaså har samkönade par fått rätt till adoption. Den gamla kärnfamiljen är vanligaste, men inte lika vanlig som för några år sedan.¹⁰¹

I slutet av avsnittet nämns alltså samkönade par och vilka rättigheter de fått på senare år. Min tolkning är att denna enhet inte visar på heteronormativitet. Visserligen sägs inte mycket om icke-heterosexuellas historia eller hur de behandlats innan de fick samma rättigheter, men enheten uppmärksammar samkönade relationer samt säger ingenting negativt om dessa par. På grund av detta sorterar jag in denna enhet i kategorin *inga tecken på heteronormativitet*.

I anslutning till avsnittet ”Kärnfamiljen allt mer historisk” finns en bild på två par och två barn. Till bilden finns en bildtext som förklarar andra familjekonstruktioner än kärnfamiljen:

Äktenskapsbalken är numera könsneutral. Här ser vi papporna Lars och Pontus som är gifta med varandra. De har barnen Erik och Sonja tillsammans. Anette och Lena

¹⁰⁰ Ambjörnsson, 2016, s. 59.

¹⁰¹ Almgren, Bergström & Löwgren, 2011, s. 431.

är också gifta med varandra. De har genom insemination fött var sitt barn åt Lars och Pontus.¹⁰²

Denna enhet sorterar jag in i kategorin *assimilering* i mitt kodningsschema. Rosenberg menar nämligen – som jag tidigare berättat i detta avsnitt – att en del av assimilering är att icke-heterosexuella får ta plats om de uppfyller samma normer som heterosexuella. Här är dessa normer barn och tvåsamhet. På bilden visas två par som uppfyller dessa normer.

Denna enhet går att koppla till Vanja Lozics undersökning av hur historieläroböcker behandlar ämnet migration. En av hans slutsatser är att läroböckerna ofta nämner personer som utvandrat från Sverige vid namn och fokuserar på individuella historier, medan när de diskuterar personer som invandrat till Sverige så är texten ofta mer opersonlig och nämner inte personer vid namn. Invandrare får alltså en mindre personlig historia berättad.¹⁰³ Detta är ingenting som detta visar på, då personerna både namnges och en personlig historia berättas. Även icke-heterosexuella personer behandlas som individer i denna bildtext. Det visar på att även icke-heterosexuellas personliga historier ses som värda att nämna. Alla som är med på bilden har dock typiskt svenska namn, med tanke på Lozics avhandling kanske deras svenskhet är en bidragande faktor till varför deras historia hörs.

Tidigare forskning visat att huvudtexterna i läroböcker ofta ägnar sig åt de med makt i samhället, medan andra gruppers historia berättas i bildtexter och faktarutor.¹⁰⁴ Detta är något som det visas tecken på här då mycket av informationen om icke-samkönade familjekonstellationer tas upp i bildtext. Som den tredje enheten från detta kapitel visar har detta ämne dock även tagits upp i huvudtexten.

Kodningen av enheterna från *Alla tiders historia Ib* visar ett blandat resultat angående hur heteronormen förekommer men resultatet visar att den faktiskt förekommer i läroboken. Jag har kategoriserat en enhet i *hierarkisering*, två enheter i *assimilering*, samt en enhet i *inga tecken på heteronormativitet*. Även om icke-heterosexuella inkluderas så går det att se att de gör det då de stämmer in med vissa normer, alltså assimilering. När samkönade par gifter sig och skaffar barn, precis som normen är för

¹⁰² Almgren, Bergström & Löwgren, 2011, s. 430.

¹⁰³ Lozic, 2010, s. 204.

¹⁰⁴ *I enlighet med skolans värdegrund?*, s. 29.

olikkönade par, så kan de inkluderas. De uppfyller vissa förväntningar på vad vi ser som ett riktigt förhållande.

I läroboken inkluderas även icke-heterosexuella och eleverna får lära sig om hur icke-heterosexuella fått fler rättigheter i Sverige de senaste tjugo åren. Det är dock inte mycket information som ges då detta ämne får ett utrymme på endast två sidor i boken.

Den historia som berättas om icke-heterosexuellas position i samhället fokuserar på de positiva delarna. De nämner att äktenskapsbalken nu är könsneutral så att även samkönade par kan gifta sig och att samkönade par kan adoptera, de diskuterar alltså de positiva händelserna som hänt för icke-heterosexuella. De nämner dock ingenting om tiden innan dess, att homosexuella handlingar faktiskt var olagligt i Sverige eller att det sågs som ett sjukdomstillstånd. Klas-Göran Karlsson diskuterar olika former av historiebruk och nämner att så kallat icke-bruk av historia existerar. Icke-bruk av historia är ett medvetet val att ignorera och förtränga vissa delar av historien. Ett exempel på detta som Karlsson ger är Sveriges hållning till historien efter andra världskriget, då den mörka och dystra historien om Sveriges handlingar under kriget ignorerades för att istället fokusera på en ljus framtid.¹⁰⁵ Jag menar att historien som berättas i denna lärobok skulle kunna ses som ett icke-bruk, där de negativa handlingar som begåtts mot icke-heterosexuella i svensk historia ignoreras. Viss historia tas helt enkelt inte upp.

4.3 *Historia 1b: den lilla människan och de stora sammanhangen*

Sist ut är läroboken *Historia 1b: den lilla människan och de stora sammanhangen* som även är den lärobok som ger mig mest undersökningsbart material. I boken finns ett kapitel tillägnat just familjen, med titeln ”Kärlekens och familjens historia”.

Kapitlets första avsnitt handlar om kärlekens historia. Detta avsnitt inleds med följande:

¹⁰⁵ Karlsson, 2009, s. 64-65.

I antikens Grekland skrev skaldinnan Sapfo kärleksdikter, som man tror handlade om kvinnors kärlek till varandra. Kanske kan vi alla känna igen oss i rader som ”... I mitt bröst bragt hjärtat i häftig skälvning. Ser jag blott dig skymta förbi mig flyktigt, stockar sig rösten”, vare sig det gäller en annan man eller kvinna.¹⁰⁶

Läroboken har, som denna enhet visar, beskrivit kärlek med hjälp av Sapfo som skrev dikter om kärlek mellan kvinnor. Jag anser att detta är särskilt intressant då Angelica Simonsson i sin undersökning av sexualitetens roll i språkundervisning visade på att kvinnlig homosexualitet osynliggörs.¹⁰⁷ Detta gör det värt att notera att ett citat av en lesbisk kvinna används för att förklara kärlek i denna enhet. En grupp som osynliggörs vid vissa tillfällen – kvinnliga homosexuella – får en betydande roll här.

Denna enhet sorterar jag in under *inga tecken på heteronormativitet*. Jag menar att deras förklaring av kärlek faktiskt likställer kärlek oavsett sexualitet. Kärlek mellan män och kvinnor ses inte som mer naturlig eller bättre än kärlek mellan två personer av samma kön, då ett citat om kärlek mellan kvinnor kan förklara kärlek i allmänhet. Det krävs inte ett citat om kärlek mellan könen för att kärleken ska vara riktig.

Nästa avsnitt handlar om vad en familj är. I detta avsnitt diskuterar de hur olika familjer kan se ut och hur det finns en slags ”idealfamilj” men att de verkliga familjerna inte alltid ser ut som idealet. Detta avsnitt inleds med följande:

Hur ser din familj ut? Har du syskon, halvsyskon eller ”plastsyskon”? Är du adopterad eller fosterbarn? Hur många ”mammor” och ”pappor” har du och vilka lever du tillsammans med?¹⁰⁸

Det är svårt att veta vad författarna faktiskt menar med att sätta orden mammor och pappor inom citattecken. Det är möjligt att de inte syftar på att eleven kan ha flera mammor och/eller pappor om föräldrarna lever i ett samkönat förhållande. Det kan lika gärna vara så att de syftar på styvföräldrar, icke-biologiska föräldrar eller en nära anhöriga som eleven själv uppfattar som en förälder. Med tanke på att det finns barn som faktiskt har föräldrar som lever i en samkönad relation, vilket därmed innebär att barnet har flera

¹⁰⁶ Ader, Weronica, Ededal, Ingvar, Hedenborg, Susanna & Långström, Sture, *Historia. 1b, Den lilla människan och de stora sammanhangen (inklusive Historia 1a2)*., Studentlitteratur, Lund, 2012, s. 380

¹⁰⁷ Simonsson, 2017, s. 113.

¹⁰⁸ Ader, Ededal, Hedenborg & Långström, 2012, s. 381.

mammor eller pappor, finner jag det dock anmärkningsvärt att orden sätts inom citattecken.

På grund av att orden mammor och pappor har sätts inom citattecken sorterar jag in denna enhet under kategorin *hierarkisering*. Ambjörnsson förklarar att hierarkisering sällan handlar om att heterosexuella blir bättre behandlande rent juridiskt, utan om att människors attityder snarare visar att de anser att heterosexualitet är naturligare.¹⁰⁹ Min tolkning är att orden mammor och pappor i detta sammanhang inte nödvändigtvis behöver referera till föräldrar i ett samkönat förhållande, utan inkluderar flera möjliga familjekonstellationer än så. Jag menar dock att citattecknen ger intrycket av att om någon har fler än en mamma eller pappa så är inte alla dessa riktiga mammor eller pappor. På så vis ses olikkönade par som mer naturligt, då det ger eleverna riktiga föräldrar som inte behöver sättas inom citattecken.

I avsnittets avslutande del diskuterar de hur historiker letar efter vissa saker när de undersöker historien. De förklarar att historiker söker efter sådant som överensstämmer med våra nutida föreställningar om hur något bör vara, till exempel gällande familjen. Här ingår följande enhet:

Ett exempel på att forskarna låtit samtida föreställningar styra vad man undersökt är vår kunskap om homosexuella familjebildningar i historien. Vi vet helt enkelt inte så mycket om hur män och kvinnor som levt i homosexuella relationer har organiserat sina familjer och hushåll. Homosexuella handlingar var långt fram förbjudna och därefter förklarade som sjukdomstillstånd – därför har de blivit osynliggjorda i historieforskningen. Att män och kvinnor faktiskt levde tillsammans med personer av samma kön finns det dock exempel på ibland annat rättegångsprotokoll från 1600-talet och fram.¹¹⁰

I denna lärobok inkluderas alltså icke-heterosexuellas historia samtidigt som författarna även förklarar varför kunskapen inom detta område är bristande och sällan diskuteras. I de övriga läroböckerna som ingår i min undersökning har ingenting nämnts om hur homosexuella behandlats negativt i det svenska samhället eller nämnt att det varit olagligt med homosexuella handlingar i Sverige. Det tas upp i denna bok, även om det dock inte uttryckligen sägs att det faktiskt rör sig om Sverige.

¹⁰⁹ Ambjörnsson, 2016, s. 55.

¹¹⁰ Ader, Ededal, Hedenborg & Långström, 2012, s. 382.

I boken *I enlighet med skolans värdegrund?* har de undersökt hur ämnet sexualitet behandlas i historieläroböcker. Resultatet påpekar att ingen av läroböckerna diskuterar hur synen på sexualitet skiljer sig över tid.¹¹¹ I just denna historielärobok ger denna enhet faktiskt en kort historia om hur det förändrats i Sverige de senaste 100 åren, samt ger en förklaring till varför det finns brister inom denna forskning. Detta är alltså någonting som tycks verka sällan förekommande i svenska historieläroböcker, då både *I enlighet med skolans värdegrund?* och min undersökning av de övriga två historieläroböckerna visar en brist på detta. *Historia 1b: den lilla människan och de stora sammanhangen* verkar därför skilja sig från flera andra historieläroböcker gällande detta område.

Min tolkning är att denna enhet inte visar något tecken på heteronormativitet. Sexualitet diskuteras på ett sätt där icke-heterosexualitet får ett utrymme utan att ses som negativt eller bli förknippat med negativa egenskaper. Just därför sorterar jag in detta under kategorin *inga tecken på heteronormativitet*.

Avsnittet följs av en form av faktaruta där författarna berättar om vad som hänt rent juridisk för samkönade par i Sverige de senaste 25 åren, vilket skapar nästa enhet:

Den 1 januari 1995 införde Sverige en partnerskapslag. Den gav personer av samma kön rätt att ingå partnerskap, som kan jämföras med äktenskap, förutom att partnerskapet bara kunde ingås framför en civil myndighet (det vill säga inte i kyrkan). Nästan tio år senare, 1 februari 2003, gavs registrerade partner rätt till gemensam vårdnad om barn och till att adoptera. År 2009 föreslogs det att partnerskapslagen skulle avskaffas och från 1 maj samma år har personer av samma kön rätt att ingå äktenskap.¹¹²

I denna enhet får eleverna lära sig om vissa av de rättigheter som samkönade par fått de senaste tjugo åren. Detta sorterar jag in i kategorin *inga tecken på heteronormativitet* då jag inte kan hitta någon form av heteronormativitet här. Utvecklingen av samkönade pars rättigheter tas upp utan att det sker på ett negativt vis.

Kapitlet avslutas med en tidslinje över viktiga juridiska händelser gällande familjen i Sverige. Denna tidslinje skapar lärobokens sista enhet:

¹¹¹ *I enlighet med skolans värdegrund?*, 2006, s. 38.

¹¹² Ader, Ededal, Hedenborg & Långström, 2012, s. 383.

Här uppmärksammas rättigheter som särskilt kvinnor och icke-heterosexuella fått i Sverige. Jag anser att denna tidslinje är särskilt intressant då den tar upp ett ämne som flera historieläroböcker inte nämner enligt andra rapporter, nämligen kvinnors och icke-heterosexuellas rättigheter i ett demokratiskt samhälle. I en undersökning av historieläroböcker kritiserar nämligen läroböckerna även för att förlora intresset för demokratiseringsprocessen när allmän rösträtt i Sverige är genomförd. Det är särskilt männen i väst som läroböckerna intresserar sig för när de diskuterar demokrati.¹¹⁴ I samma undersökning visade resultatet att kvinnor får en begränsad plats i huvudtexten då denna plats tillägnas männen.¹¹⁵ Här uppmärksammas demokratiska rättighet för andra än män men det görs i form av en tidslinje som avslutar kapitlet, det är alltså inte en del av huvudtexten.

Något jag vill uppmärksamma gällande denna tidslinje är att endast sådant som fortfarande ses som positiva händelser tas upp. Det nämns till exempel inget om att homosexualitet avkriminaliserades, något jag ser som en möjlig anledning för detta är att läroboken vill fokusera på positiva händelser och inte att homosexualitet en gång i tiden var olagligt och när det avkriminaliserades fortfarande sågs som en sjukdom. Det behöver inte nödvändigtvis vara detta som är anledningen, men det för mina tankar till vad Klas Göran Karlsson kallar för ett icke-bruk av historia. Ett icke-bruk innebär att historieförmedlingen medvetet ignorerar vissa delar av historien som till exempel uppmärksammar ett negativt beteende hos en stat.¹¹⁶ I detta fall menar jag alltså att denna tidslinje ignorerar de delar av historien som uppmärksammar Sveriges illa behandling av icke-heterosexuella, vilket skulle kunna vara ett icke-bruk av historia.

Trots ovanstående iakttagelser så är min tolkning att enheten i sig inte tyder på någon form av heteronormativitet. Det finns vissa saker att anmärka på, såsom att endast

¹¹³ Ader, Ededal, Hedenborg & Långström, 2012, s. 393.

¹¹⁴ Ohlander, 2010, s. 70.

¹¹⁵ Ibid., s. 39.

¹¹⁶ Karlsson, 2009, s. 64-65.

de positiva händelserna tas upp, men icke-heterosexuellas rättigheter uppmärksammas på ett positivt vis. Därför sorterar jag in denna enhet i kategorin *inga tecken på heteronormativitet*.

Jag har undersökt fem enheter från läroboken *Historia 1b: den lilla människan och de stora sammanhangen*. Fyra av dessa enheter har jag sorterat in i kategorin *inga tecken på heteronormativitet* och en enhet i kategorin *hierarkisering*. Min undersökning visar att icke-heterosexuella inkluderas i lärobokens kapitel om familjens historia. Detta sker oftast på ett positivt vis där olika former av familjekonstellationer får utrymme och delar av icke-heterosexuellas historia tas upp. Min tolkning är att endast en av de fem enheterna visar på heteronormativitet, då i form av en hierarkisering där jag fått uppfattningen att de menar att någon inte kan ha flera mammor eller pappor på riktigt eftersom dessa ord sätts inom citattecken.

Denna lärobok skiljer sig från de övriga två läroböckerna då denna faktiskt nämner att icke-heterosexuella har behandlats illa i Sverige. Även om ämnet inte får ett stort utrymme så nämns det att homosexuella handlingar varit förbjudna och att homosexualitet har setts som en sjukdom, vilket är mer än vad de övriga läroböcker som jag undersökt faktiskt gjort.

Faktumet att historieläroböcker faktiskt tar upp icke-heterosexuellas historia och ger dem en plats i läroboken kan ha flera positiva konsekvenser. Socialstyrelsen gav ut en rapport om psykisk ohälsa i samkönade relationer 2016. En av slutsatserna var att det är viktigt att öka medvetandet om hbtq-personers villkor och levnadsförhållanden för att kunna minska förekomsten av psykisk ohälsa inom gruppen.¹¹⁷ Genom att låta icke-heterosexuella få en plats i historien kan människors medvetande om icke-heterosexuellas situation levnadsförhållanden öka, samt ge en förståelse för att heterosexualitet inte är det enda som funnits tidigare i historien. Denna typ av kunskap kan alltså bidra till att hbtq-personers psykiska ohälsa minskar. Det räcker dock inte att endast en lärobok tar upp ämnet.

¹¹⁷ Socialstyrelsen, 2016, s. 7.

5 Diskussion och sammanfattning

Syftet med denna uppsats har varit att undersöka förekomsten av heteronormativitet i svenska historieläroböcker. Denna uppsats ska även bidra till en förståelse av hur heteronormativitet kan visa sig i svenska skolor och i historieundervisning. Det är även ett bidrag till forskningsfältet angående vilken och vems historia som uppmärksammas i svenska historieläroböcker. Med hjälp av en kvalitativ innehållsanalys och queerteori har jag analyserat tre historieläroböcker för att kunna svara på uppsatsens frågeställningar: Hur förekommande är heteronormativiteten i de tre svenska historieböckernas skildring av sexualitet och familj? Hur kommer denna heteronormativitet till uttryck?

Jag kommer nu gå vidare med att diskutera uppsatsens resultat och jämföra detta med tidigare forskning. Efter diskussionen följer en kort sammanfattning.

5.1 Diskussion

I diskussionen kommer jag fokusera på att jämföra mitt resultat med tidigare forskning och sätta in den i en kontext, samt ge förslag på hur jag kan gå vidare inom detta ämne.

Jag har under själva undersökningen av historieläroböckerna följt Nelsons och Woods beskrivning av kvalitativ innehållsanalys och sorterat in de utvalda enheterna i ett kodningsschema. Detta kodningsschema har bestått av kategorier baserade på olika vis som heteronormativitet kan visa sig, vilket är baserat på queerteori som är uppsatsens teoretiska utgångspunkt. Följande tabell visar på hur många enheter som jag har sorterat in i respektive kategori.

Kategori	Antal enheter
Dikotomisering	0
Hierarkisering	2
Assimilering	2
Osynlighetsgörande	3
Stereotypisering	0
Patologisering	0
Inga tecken på heteronormativitet	5

I min undersökning ingick tolv enheter, min tolkning är att sju av dessa visade tecken på heteronormativitet medan fem enheter inte gjorde det. Heteronormativitet är enligt min tolkning därmed vanligt förekommande i historieläroböckerna. De enheter som jag ansåg visade på heteronormativitet gör det på olika sätt; genom hierarkisering, assimilering och osynlighetsgörande. Jag har dock inte sorterat in några enheter i kategorierna dikotomisering, stereotypisering eller patologisering.

Jag menar att det är förstäligt att heteronormativitet visar sig i läroböckerna på dessa sätt då det speglar hur heteronormativitet visar sig i samhället. Erik Centerwall har undersökt hur sexualkunskap undervisades i svenska skolor på 1900-talet och visar på närvaron av en patologiserande syn på homosexualitet, under samma tid var homosexualitet betraktat som ett sjukdomstillstånd i Sverige. I min tolkning har jag inte sorterat in någon av enheterna från de aktuella historieläroböckerna i kategorin *patologisering*, vilket skulle kunna vara kopplat till att en patologiserande syn på icke-heterosexualitet nu för tiden är ovanligare i Sverige. Istället är det vanligare med andra former av heteronormativitet, de former som faktiskt visar sig i historieläroböckerna. Apple och Christian-Smith menar nämligen att läroböcker inte ska ses som bortkopplade från samhället, utan att läroböcker är en konsekvens av de uppfattning och diskussioner som finns i samhället.

Det blir särskilt intressant att jämföra mitt resultat med tidigare forskning då en nackdel med innehållsanalyser är att de huvudsakligen handlar om att forskaren tolkar ett material. Då ett och samma material kan tolkas på flera vis betyder det att det kan finnas en mängd olika resultat som skiljer sig från varandra. Just därför är det betydelsefullt att sätta mitt resultat i en kontext, för att kunna se hur min tolkning jämför sig med andra samt se möjliga likheter och skillnader.

I avsnittet om tidigare forskning presenterade jag forskning som visar på hur heteronormativitet visar sig i svenska skolor. Min uppsats kan bidra till denna forskning genom att ge ytterligare information om hur heteronormativitet förekommer i en särskild del av skolan, nämligen historieläroböcker. Den tidigare forskningen visar att heteronormativitet har kommit till uttryck genom bland annat stereotypisering, hierarkisering och osynlighetsgörande. Mitt resultat av hur heteronormativitet förekommer i svenska historieläroböcker stämmer alltså med undersökningar av hur heteronormativitet förkommer i andra delar av skolan. Jag har visserligen inte hittat tecken på stereotypisering i min undersökning men osynlighetsgörande och hierarkisering förkommer även i historieläroböckerna. En skillnad är dock att mitt resultat inte visar att särskilt kvinnlig homosexualitet osynliggörs medan manlig homosexualitet uppmärksammas, någonting som Angelica Simonssons undersökning av språkundervisningen visar.

Jag kunde inte hitta särskilt mycket forskning om sexualitet i svenska historieläroböcker och ingenting om aktuella historieläroböcker. En av böckerna som faktiskt undersökt detta ämne är *I enlighet med skolans värdegrund?* från 2006. Den visar på att det är ovanligt att sexualitet tas upp i historieläroböcker. Min undersökning av läroböcker från efter 2011 visar att detta fortfarande är ett ovanligt ämne. Jag gick igenom sex läroböcker för historia 1b och endast tre av dessa behandlade ämnet sexualitet och familj under de senaste 200 åren. Jag menar därför att detta är ett problem som tidigare uppmärksammats och som fortfarande existerar. Icke-heterosexuellas historia är ingenting som ägnas mycket uppmärksamhet i historieläroböckerna.

Tidigare forskning har visat att historieläroböcker särskilt fokuserar på män i västs historia, medan grupper såsom kvinnor, etniska minoriteter och homosexuella inte får samma uppmärksamhet. Min undersökning visar på ett liknande resultat där grupper icke-heterosexuella ignoreras eller får lite uppmärksamhet. Få läroböcker behandlade ämnet sexualitet och i en av de tre läroböcker som ingår i min undersökning så osynliggjordes icke-heterosexuella helt när läroboken diskuterade sexuella relationer. Ohlander visar på ytterligare en poäng vilket är att kvinnor sällan behandlas i historieläroböckers huvudtext, utan deras historia uppmärksammas i stället i bildtexter. Detta är någonting jag kan se vissa likheter med när det kommer till sexualitet, då flera av de enheter jag undersökt var från bildtexter, faktarutor, eller tidslinjer. Vissa av dessa enheter osynliggjorde dock icke-heterosexuella.

Det finns flera former av historiebruk, vilket betyder att berättelse av historien används i olika syften. Det jag särskilt har sett i min undersökning är ett icke-bruk av historia. Detta innebär att icke-heterosexuellas historia ignoreras, möjligen för att vi i Sverige inte vill förknippas med en negativ behandling av icke-heterosexuella. I läroböckerna ligger fokus ofta på de positiva händelserna, såsom att samkönade par fick rätt att gifta sig, medan de negativa händelserna, såsom att homosexualitet betraktades som en sjukdom, ofta ignoreras.

Under arbetes gång har jag gjort fler intressanta iakttagelser av områden som kan undersökas närmare. På grund av denna uppsats avgränsning har jag inte haft möjlighet att undersöka dessa men det ger idéer till vidare forskning inom ämnet.

Ett område som kan forskas närmare inom är en iakttagelse som jag gjorde redan när jag sökte primärmaterial till min uppsats. Detta är hur historieläroböcker brister i att ta upp ämnet sexualitet. Skolverkets läroplan för ämnet historia 1b nämner sexualitet som ett förslag på perspektiv på historia som eleverna ska lära sig om, vilket gjorde att jag blev förvånad över hur få böcker som faktiskt tog upp ämnet sexualitet. De böcker som tog upp ämnet gjorde det dessutom oftast i en liten mängd, endast *Historia 1b: den lilla människan och de stora sammanhangen* hade ett helt kapitel tillägnat ämnet familjen. Konsekvenserna av att så få läroböcker faktiskt behandlar ämnet skulle kunna undersökas.

Vidare så har jag valt att endast fokusera på sexualitet när jag undersökt mina enheter som behandlar ämnet familj och sexualitet. Detta skulle kunna utvecklas till att undersöka kön. Detta var någonting jag särskilt tänkte på i samband med den andra enheten till *Alla tiders historia 1b*. Jag tolkade denna enhet som att det finns en förväntning på att kvinnor ska få barn. Detta skapar i sin tur ett antagande om att alla kvinnor faktiskt har en livmoder, vilket gör att till exempel transkvinnor utesluts. Detta ämne skulle det kunna forskas vidare inom för att se hur historieläroböckerna framställer kön.

Jag har använt mig av en kvalitativ innehållsanalys för att undersöka förekomsten av heteronormativitet. Det är en metod som fungerat bra under uppsatsens gång och som har hjälpt mig att undersöka läroböckerna på ett passande sätt. Den var dessutom enkel att kombinera med queerteori vilket jag uppfattat som en styrka under arbetets gång. Det finns dock vissa nackdelar med en innehållsanalys, nämligen att undersökningar blir forskarens personliga tolkning av ett visst material. Mitt resultat ska alltså inte ses som ett rätt svar, utan som en tolkning. Detta gör att även ytterligare forskning av materialet

som jag undersökt kan vara till nytta, för att få ett till perspektiv på materialet. Dessutom undersökte jag bara vissa delar av läroböckerna, vilket gör att det finns stora delar kvar av läroböckerna som jag kan analysera.

5.2 Sammanfattning

Här kommer jag att sammanfatta det svar som min undersökning har gett till uppsatsens frågeställningar: Hur förekommande är heteronormativiteten i de tre svenska historieböckernas skildring av sexualitet och familj? Hur kommer denna heteronormativitet till uttryck?

För att kunna svara på frågeställningen har jag använt mig av Nelsons och Woods beskrivning av kvalitativ innehållsanalys. Jag har skapat enheter av vissa delar av texterna i historieböckerna som jag sedan sorterat in i olika kategorier. Dessa kategorier har skapats utifrån Ambjörnssons och Rosenbergs definitioner av heteronormativitet, då jag använt mig av queerteori. Jag har undersökt enheternas manifesta och latent innehåll för att sortera in dem i kategorierna. Det manifesta innehållet innebär det som uttryckligen står skrivet, medan det latent innehåll innebär att forskaren tolkar innehållet för att hitta innebörder av texten som inte är tydligt utskrivna. Jag har dock främst fokuserat på det latent innehåll då jag tolkat enheterna eftersom att heteronormativitet ofta är dold.

Jag började med att undersöka läroboken *Perspektiv på historien 1b*. Från denna lärobok undersöktes tre enheter och jag sorterade in alla tre i kategorin *osynlighetsgörande*. Heteronormativitet är därmed vanligt förekommande i denna lärobok. Här förekommer heteronormativitet genom att ingenting sägs om icke-heterosexuella. Läroboken behandlar ämnet sexualitet genom att diskutera sexuella relationer och p-pillers betydelse för människor. Detta görs med ett fokus på olikkönade par och heterosexuella personers upplevelser, medan icke-heterosexuella personer och relationer ignoreras. Människors syn på sexuella relationer under 1900-talet diskuteras, nämligen att människor upplevde en rädsla av att bli med barn. I samband med detta nämns dock ingenting om samkönade sexuella relationer, som under samma tid var kriminellt och senare betraktat som en sjukdom. Det är alltså bara en viss grupp, de heterosexuellas, historia som berättas.

Den andra boken som undersöktes är *Alla tiders historia 1b*. I min analys av denna lärobok sorterade jag in en enhet i *hierarkisering*, två enheter i *assimilering*, samt en enhet

i *inga tecken på heteronormativitet*. Resultatet här skiljer sig från den första boken i och med att icke-heterosexuella faktiskt uppmärksammas i läroboken, de osynliggörs inte, men det görs på ett sätt som visar på andra former av heteronormativitet – genom assimilering och hierarkisering. Heteronormativiteten är dock tydlig även i denna lärobok. Ambjörnsson förklarar att en typ av assimilering innebär att icke-heterosexuella inkluderas så länge som de uppfyller vissa normer, exempel på dessa normer är tvåsamhet och bildandet av en familj. Just detta förekommer i *Alla tiders historia 1b*. I läroboken nämns en förväntan om att kvinnor får barn någon gång under sina liv, då även kvinnor i samkönade förhållande kan få barn så utesluts inte icke-heterosexuella kvinnor automatiskt. Det krävs dock att även samkönade par lever upp till de normer som finns för olikkönade par för att inkluderas. Utöver detta så beskrivs kärnfamiljen som en familjenorm som alltid funnits, trots att detta inte nödvändigtvis är sant. Min tolkning är att detta kan skapa en uppfattning om att icke-heterosexualitet alltid varit avvikande.

Den sista boken, *Historia 1b: den lilla människan och de stora sammanhangen*, skiljer sig från de övriga två då min tolkning är att heteronormativitet är mindre förekommande här. Fyra av lärobokens enheter har jag sorterat in i *inga tecken på heteronormativitet* och en enhet i *hierarkisering*. I denna bok finner jag en tydligare inkludering av icke-heterosexuella och deras historia än vad jag gör i de övriga böckerna. Den negativa behandlingen av icke-heterosexuella under 1900-talets Sverige nämns, någonting som ingen av de övriga böckerna gjort. Denna bok ger mig intrycket av att vara mer medveten av heteronormativiteten i samhället, till exempel genom att nämna att det finns brister i historikers forskning av familjen. Däremot finns det ett tillfälle där jag ifrågasätter deras syn på vilka som räknas som mammor och pappor, vilket gör att min tolkning är att en enhet visar på hierarkisering.

Resultatet av min undersökning visar att heteronormativitet förekommer i de tre utvalda historieläroböckerna. Heteronormativiteten visar sig särskilt genom osynlighetsgörande, hierarkisering och assimilering. Hur den förekommer, och hur ofta den förekommer, skiljer sig dock mellan läroböckerna. *Perspektiv på historien 1b* visar särskilt på osynlighetsgörande, *Alla tiders historia 1b* visar på assimilering och hierarkisering, medan heteronormativitet är mindre vanligt i *Historia 1b: den lilla människan och de stora sammanhangen*. Med hjälp av min undersökning drar jag slutsatsen att det finns en heteronorm som förekommer i de tre historieböckerna men denna heteronormativitet visar sig olika mycket mellan läroböckerna och på olika vis. Ingen av historieläroböckerna är dock helt fri från heteronormativitet.

Referenser

Primärmaterial

- Ader, Weronica, Ededal, Ingvar, Hedenborg, Susanna & Långström, Sture, *Historia. 1b, Den lilla människan och de stora sammanhangen (inklusive Historia 1a2)*, Studentlitteratur, Lund, 2012
- Almgren, Hans, Bergström, Börje & Löwgren, Arne, *Alla tiders historia. 1b*, Gleerup, Malmö, 2011
- Nyström, Hans, Nyström, Lars, Nyström, Örjan & Hallberg, Erik, *Perspektiv på historien. 1b, 2. uppl.*, Gleerup, Malmö, 2016

Övrigt material

- Ahrne, Göran & Svensson, Peter, ”Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen”, i *Handbok i kvalitativa metoder*, Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.), s. 8-16. MTM, Johanneshov, 2015
- Alm, Anna & Alm, Martin, *Historia. 1B, Historiens landskap: kungar och karnevaler*, NA, Lund, 2014
- Ambjörnsson, Fanny, *Vad är queer?*, 2. utg., Natur & kultur, Stockholm, 2016
- Apple, Michael W. & Christian-Smith, Linda K., “The Politics of the Textbook”, i *The Politics of the Textbook*, Apple, Michael W. & Christian-Smith, Linda K. (red.), s. 1-21. Routledge, Abingdon, Oxon, 1991
- Axell, Sofia & Westerberg, Sara, *Hatbrott 2015: statistik över polisanmälningar med identifierade hatbrottsmotiv och självrapporterad utsatthet för hatbrott*, Brottsförebyggande rådet (BRÅ), Stockholm, 2016
- Bryman, Alan, *Samhällsvetenskapliga metoder, 2.*, [rev.] uppl., Liber, Malmö, 2011
- Centerwall, Erik, ”’Jag vill vara den jag är’ – från tystnad till deltagande” i *Tyst i klassen?: om lärarens arbete kring sexuell läggning*, Thomas Östlund (red.), s. 31-36. [Myndigheten för skolutveckling], Stockholm, 2006
- Elm, Sten & Thulin, Birgitta, *Historia 1a*, 3. uppl., Interskol, Limhamn, 2011
- Elm, Sten & Thulin, Birgitta, *Epok: historia. 1b*, 2. uppl., Interskol, Limhamn, 2011

- Jansson, Ulf & Serra, Antonio, *Den moderna tidens historia*, 1. uppl., Liber, Stockholm, 2012
- Karlsson, Klas-Göran, ”Historiedidaktik: begrepp, teori och analys”, i *Historien är nu*, Karlsson, Klas-Göran & Zander, Ulf (red.), s. 25-70. 2 uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009
- Larsson, Olle, *Möt historien: 50 p*, 1. uppl., Gleerups utbildning, Malmö, 2014
- Larsson, Olle, *Möt historien. 1b*, 1. uppl., Gleerups, Malmö, 2016
- Lozic, Vanja, *I historiekansons skugga: historieämne och identifikationsformering i 2000-talets mångkulturella samhälle*, Lärarutbildningen, Malmö högskola, Diss. Lund : Lunds universitet, Malmö, 2010
- Lundgren, Anna Sofia, ”heteronormativitet i läraryrket”, i *Skola i normer*, 2. uppl., Martinsson, Lena & Reimers, Eva (red.), s. 53-80. Gleerup, Malmö, 2014
- Nelson, Chad & Woods, Robert H. Jr, “Content analysis”, i *The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion*, Stausberg, Michael & Engler, Steven (red.) s. 109-121, Routledge, Abingdon, Oxon, 2011
- Ohlander, Ann-Sofie, *Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i historia: en granskning på uppdrag av Delegationen för jämställdhet i skolan*, Fritze, Stockholm, 2010
- Rosenberg, Tiina, *Queerfeministisk agenda*, Atlas, Stockholm, 2002
- Roslund, Mats, Nilzon, Madeleine & Öberg, Ingemar, *Mittpunkt historia. 1 : 50 p*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2014
- Sandberg, Robert, *Epos: historia. 1a1*, 1. uppl., Liber, Stockholm, 2011
- Simonsson, Angelica, *Sexualitet i klassrummet: språkundervisning, elevsubjektivitet och heteronormativitet*, Acta Universitatis Gothoburgensis, Diss. Göteborgs universitet, Göteborg, 2017
- Skolverket, *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*, Edita, Västerås, 2011
- Socialstyrelsen, *Psykisk ohälsa bland personer i samkönade äktenskap*, Stockholm, 2016
- I enlighet med skolans värdegrund?: en granskning av hur etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, religion och sexuell läggning framställs i ett urval av läroböcker*, Skolverket, Stockholm, 2006
- Öhman, Christer, *Historia. 1a 1, för gymnasiet*, 1. uppl., Natur & kultur, Stockholm, 2011
- Östlund, Thomas (red.), *Tyst i klassen?: om lärarens arbete kring sexuell läggning*, [Myndigheten för skolutveckling], Stockholm, 2006